

Univerzita Karlova v Praze  
1. lékařská fakulta  
Ústav teorie a praxe ošetrovatelství

---

Navazující magisterské studium  
učitelství zdravotnických předmětů pro střední školy

**DIPLOMOVÁ PRÁCE**

Poruchy ve vztazích mezi žáky projevující se systematickou psychotraumatizací  
jednotlivce ve skupině

2005/2006

Bc. Romana Čáková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Richard Jedlička, Ph.D.

#### Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Richardu Jedličkovi, Ph.D. za odborné vedení a připomínky, které mi během práce poskytl. Děkuji i Mgr. Lucce Švestkové, která mi rovněž odbornými konzultacemi pomohla ke zdárnému zpracování diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Pavle Košťálové za umožnění pohledu do její diplomové i disertační práce, která se týkala šikany žáků na základních školách. Děkuji rodině a svým přátelům za pomoc při řešení řady technických problémů a za jejich neutuchající lásku a citovou podporu v průběhu celého studia.

Obhajoba diplomové práce dne.....12. 6. 2006.....

Jméno oponenta:.....Pač Dr. J. PILAR.....

Práce byla obhájena.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila při její realizaci jen těch pramenů, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Praze dne 28. 4. 2006

*Callora Romana*  
.....

Podpis

## ANOTACE DIPLOMOVÉ PRÁCE

**Název práce:** Poruchy ve vztazích mezi žáky projevující se systematickou psychotraumatizací jednotlivce ve skupině.

**Autorka:** Bc. Romana Čáková

**Pracoviště garantující studijní obor:** Ústav teorie a praxe Ošetrovatelství, 1 LF UK v Praze

**Vedoucí práce:** doc. PhDr. Richard Jedlička, Ph.D.

**Počet stran:** 66

**Počet příloh:** 3

**Rok obhajoby:** 2006

**Klíčová slova:** Sociálně patologické jevy, šikana, agrese, agresor, oběť, vztahy, škola, prevence.

**Resumé:** Diplomová práce se snaží vystihnout šikanu z mnoha pohledů předních odborníků zabývajících se touto problematikou. Popisuje šikanu jako formu sociálně patologického jevu. Práce je zaměřena na šikanu jako proces v souvislosti se školním prostředím. Věnuje pozornost charakteristice toho, kdo je agresor a kdo oběť, ale i prevenci šikany.

### **Diplomová práce sleduje tyto cíle:**

- Zjistit, zda žáci chápou správně pojem šikana, které formy chování považují za šikanu a co za ni naopak nepovažují.
- Zjistit, jaké jsou vztahy ve škole a třídě a jak mohou ovlivnit výskyt šikany.
- Zjistit, jak konflikty ovlivňují výskyt šikany.
- Zjistit, jak žáci objektivně hodnotí péči a starost rodičů.
- Zjistit, zda žáci, kteří se stali obětí šikany, se někomu s tímto faktem svěří.

## ANNOTATION:

**Title of the thesis:** Disorders in relationships among pupils which are demonstrated in systematic psycho-traumatization of an individual in a group.

**Author:** Bc. Romana Čáková

**The workplace acting guarantor for the subject of study:** Ústav teorie a praxe Ošetřovatelství, 1 LF UK in Pratur

**Supervisor:** doc. PhDr. Richard Jedlička, Ph.D.

**Number of pages:** 66

**Number of appendices:** 3

**The year of justification:** 2006

**Key word:** Socially pathological phenomenon, bullying, aggression, aggressor, victim, relationship, school, prevention.

### **Summary:**

The thesis attempts to present bullying from the standpoint of our leading professionals specialising in this particular issue. It describes bullying as a form of a socially pathological phenomenon. The thesis considers bullying as a process happening in the school environment. It pays attention to the characterization of who is an aggressor and a victim.

### **Thesis meets the following objectives:**

- to investigate whether pupils understand the term “bullying,” and which forms of it they consider as real bullying.
- to investigate what kind of relationships are at school and in a particular class and how they can influence the occurrence of bullying.
- to investigate how conflicts influence the occurrence of bullying.
- to investigate how pupils evaluate the care of their parents.
- to investigate whether victimized pupils have someone to confide in.

## OBSAH:

<b>ÚVOD</b> .....	9
<b>I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE</b> .....	11
1. <b>Šikana v systému sociálních interakcí</b> .....	11
1.1. Sociální styk.....	11
1.2. Mezilidské vztahy.....	12
1.3. Sociální komunikace.....	13
1.4. Interpersonální postoje.....	14
2. <b>Šikana jako forma sociálně patologického jevu</b> .....	14
2.1. Pojetí a charakteristika sociálně patologických jevů.....	14
2.2. Aktuální stav v oblasti výskytu sociálně patologických jevů.....	15
2.3. Důsledky sociálně patologických jevů.....	15
3. <b>Šikana – vymezení základního pojmu</b> .....	16
3.1. Definice šikany.....	16
3.2. Základní pojmy a jejich charakteristika.....	18
3.3. Možné příčiny šikany.....	19
3.4. Klasifikace typů šikany.....	20
3.5. Šikana jako proces – vývojová stadia šikany.....	22
3.6. Význam vývojových stupňů šikany.....	23
4. <b>Šikana jako agresivní porucha chování</b> .....	23
4.1. Agrese - vymezení pojmu.....	24
4.2. Formy agresivního chování.....	25
5. <b>Agresor – šikanující jedinec</b> .....	26
6. <b>Oběť – šikanovaný jedinec</b> .....	30
7. <b>Škola a šikana</b> .....	30
7.1. Příčiny šikany ve škole.....	31
7.2. Vznik a vývoj šikanování ve škole.....	32
7.3. Postavení agresorů a obětí v třídním kolektivu.....	33
7.4. Tlak skupinových norem.....	34
7.5. Vztah pedagogů k šikaně.....	35

<b>8. Rodiče a šikana</b>	37
<b>9. Prevence šikany</b>	37
<b>10. Paragrafy a šikana</b>	38
<b>II. EMPIRICKÁ ČÁST</b>	40
<b>1. Charakteristika zkoumaného vzorku</b>	40
1.1. Cíle a hypotézy	40
1.2. Popis zkoumaného vzorku	40
1.3. Použité výzkumné metody a popis sběru dat	41
1.4. Charakteristika souboru	42
<b>2. Empirický výzkum</b>	44
2.1. Co je a co není šikana	44
2.2. Dobré vztahy eliminují šikanu	45
2.3. Konfliktní situace zvyšují obavu ze šikany	49
2.4. Dobré vztahy s rodiči ovlivňují postoj žáka k šikaně	53
2.5. Tělesné tresty rodičů mají vliv na agresivní chování dětí	55
2.6. Šikanovaní žáci se nesvěřují	58
<b>ZÁVĚR</b>	61
<b>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ</b>	63
<b>PŘÍLOHY</b>	66



## ÚVOD

Televize, rozhlas, noviny, časopisy a internetové stránky stále častěji informují o brutálních loupežných přepadeních, o znásilněních, o bezohledných řidičích. Čím dál častěji jsou uváděny i zprávy o násilí mezi žáky, mezi dětmi, kteří by měli raději své dětství a mládí trávit v radosti, nikoli v ubližování a napadání. Všude kolem nás je spousta zla, krutosti. Tento fakt se bohužel objevuje i na místech, kde bychom jsme ho nejméně čekali, a to mezi dětmi na školách, v podobě šikany. Šikana žáků byla a je intenzivně diskutované téma již několik let, nicméně stále zůstává společensky závažným problémem. V současné době jsou vztahy mezi lidmi stále složitější a komplikovanější, brutalita a násilí se stávají běžnou součástí života. To vše se samozřejmě odráží i v celkovém chování žáků ve škole.

Diplomová práce se zabývá vztahy mezi žáky, agresivitou, šikanou ve školním prostředí a souvislostí mezi nimi. Na základě empirického výzkumu, při sběru údajů a jejich analýze i při odborných konzultacích se mi potvrdilo, že šikana je velice závažný problém našeho školství, ale i naší společnosti. Nejen z mého výzkumu, ale především z výzkumů našich předních expertů na uvedenou problematiku vyplývá, kolik žáků trpí systematickou psychotraumatizací a jaké důsledky může mít prožité šikanování na jejich sebepojetí a další pracovní i partnerský život.

Téma diplomové práce: „Poruchy ve vztazích mezi žáky projevující se systematickou psychotraumatizací jednotlivce ve skupině“ směřuje k zjištění, jaké jsou vztahy mezi žáky druhého stupně základní školy. Zaměřuje se na vztahy žáků ve třídě, jak umějí zvládat společné problémy a jaká je atmosféra ve třídě. Práce je zaměřena na šikanu, na to zda žáci ví, co je šikana a zda se někdy se šikanou setkali.

Důvodem, proč jsem se rozhodla zabývat šikanou, je mé budoucí povolání. Jako učitelka chci získat veškeré informace o této problematice a chci být schopna najít příčiny, příznaky šikany a využít všechna důležitá doporučení pro šetření, odstranění šikany, ale zejména její prevenci.

Celá práce je rozdělena na dva samostatné celky – část teoretickou a empirickou. V teoretické části věnuji pozornost sociálně patologickým jevům. Dále se zabývám pojmem šikana z mnoha pohledů předních odborníků zkoumajících tuto

problematiku. Věnuji pozornost charakteristice toho, kdo je agresor a kdo oběť, ale i možnostem řešení a prevence šikany. Soustřed'uji se i na příčiny šikany ve škole, na klima ve třídě a na vztahy mezi žáky. V textu rekapituluji názory odborníků, kteří se zabývají problematikou šikany.

V empirické části výzkumu uvádím kritéria výběru základních škol, ve kterých jsem výzkum uskutečnila. Charakterizuji zkoumaný vzorek s uvedením počtu žáků, kteří se empirického výzkumu zúčastnili. Stručně popisují užití výzkumné metody, které jsem používala.

Základními podklady pro diplomovou práci je rekapitulace názorů odborníků, kteří se zabývají problematikou šikany a sběr informací pomocí dotazníku na náhodně vybraných školách v Jihlavě a okolí Jihlavy.

Diplomová práce sleduje tyto **cíle**:

- Zjistit, zda žáci chápou správně pojem šikana, které formy chování považují za šikanu a co za ní naopak nepovažují.
- Zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky ve škole a třídě, a jak mohou ovlivnit výskyt šikany.
- Zjistit, jak konflikty ve třídě mohou ovlivnit výskyt šikany.
- Zjistit, jak žák hodnotí vztahy s rodiči.
- Zjistit, zda žáci, kteří jsou obětí šikany, se s tímto faktem někomu svěří.

V závěru diplomové práce uvádím doporučení vyplývající z prezentovaného výzkumu.

# I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Cílem diplomové práce je zaměřit se na vztahy mezi žáky, především na negativní vztahy, které vedou nejčastěji k systematické psychotraumatizaci, která vede k projevům šikany. V práci interpretuji základní teoretické poznatky o šikaně za pomoci autorů jiných textů. Fenomén šikany byl zkoumán z mnoha úhlů, proto jsem se zaměřila na rozpoznání poruch v sociálních vztazích, které vedou k této formě sociální patologie.

## 1. Šikana v systému sociálních interakcí

### 1.1. Sociální styk

Ve škole se běžně vyskytují situace, kdy se setkává člověk s člověkem, člověk se skupinou lidí, když člověk jedná v rámci určité sociální skupiny. Abychom těmto situacím porozuměli, musíme se seznámit s jejich strukturou, průběhem i zákonitostmi. Přístupů ke zkoumání sociální komunikace ve škole je mnoho. Jsou založeny na různých výchozích pojmech, např. chování, komunikace, sociální styk, sociální role, sebeuskutečnění člověka, diskurs, dialog.

Ve škole se stýkají lidé s lidmi, tedy žáci se žáky, žáci s učiteli, učitelé se žáky. Sociální psychologie má pro takové dění speciální termín – sociální styk.

Sociální styk má dvě podoby. Jedna podoba je procesuální, dynamičtější, představuje ji vzájemné působení lidí. Druhá podoba je statictější, vztahová, představují ji společenské vztahy lidí. Vzájemné působení lidí, nebo-li jejich interakce, je neoddělitelné od jejich činnosti, představuje interakce - spojnicí mezi činností lidí a společenskými vztahy. Sociální styk má tři stránky: činnost, interakci a společenské vztahy.<sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Mareš, J., Křivohlavý, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995

## 1.2. Mezilidské vztahy

Mezilidské vztahy jsou nejdůležitějším aspektem psychologie jedince, lze je chápat jako interpersonální postoje a interpersonální interakce. Fenomén interakce vyjadřuje celou řadu sociálních motivů, vytváří rámec sociálních komunikací a probíhá obvykle jako vzájemná výměna určitých hodnot nebo jako interpersonální agrese, která se děje v konfliktních vztazích.

Existují různé druhy sociálních interakcí. Z hlediska subjektů se rozlišují tyto druhy:

1. interakce jedinec – jedinec,
2. interakce jedinec – malá skupina,
3. interakce malá skupina – malá skupina.

Z obsahového hlediska lze rozlišovat interakce:

1. pedagogické: učitel – žák,
2. erotické: muž – žena jako partneři erotického vztahu,
3. rodinné: rodiče – děti
4. manželské,
5. přátelské: žák – žák, kamarád – kamarád; a další.

Studium interakcí má smysl za předpokladu, že v interakci jde aspoň o jednostrannou sociální závislost jedné osoby na druhé, či jedince na sociální skupině, nebo jedné skupiny na druhé. Závislost jedince vystupuje tehdy, je-li jeho chování kontrolováno, tj. ovlivňováno jiným jedincem nebo skupinou. Taková kontrola, či ovlivňování se děje pomocí odměn a trestů. Jsou-li lidé na sobě závislí a reagují na sebe, mohou se odměňovat a trestat, vzájemně se uspokojovat i frustrovat, mohou se řídit, kontrolovat, až k extrémnímu případu sociální manipulace.<sup>2</sup>

Člověk je po celou dobu svého bytí, nebo-li trvání trvale v nějakých vztazích k objektům, které jej obklopují. Z hlediska daného člověka se jedná o vztahy uvědomované nebo neuvědomované, vztahy mne k něčemu, k někomu, anebo vztahy něčeho, někoho ke mně.

---

<sup>2</sup> Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995

Vztahy jsou procesy, které trvale probíhají, jsou charakteristické svou dynamikou, trvalou změnou jak v dimenzi prostoru a času, tak i změnou každého svého, pozorovatelem uvědomovaného i neuvědomovaného prvku.

Jedinec může být účasten vztahu i tehdy, není-li fyzicky přítomen. Například, dítě může být zúčastněno vztahu mezi svými rodiči již v době, kdy ještě nebylo počato. Tedy někdo je účasten i vztahům, které probíhají v mysli jedince, jenž momentálně s nikým nehovoří, ale třeba přemýšlí o našem minulém, či budoucím rozhovoru. Vztah nezačíná momentem fyzického setkání dvou jedinců a nekončí jejich oddělením ve smyslu. Vztah, v různých úrovních je trvale přítomen.

Z hlediska společenského, tedy sociálně psychologického prožívání a postupného uvědomování sociálních vztahů, umožňuje člověku i jeho sociálnímu prostředí trvalý rozvoj. Člověk prochází v průběhu svého života různými etapami, které jsou identifikovatelné, charakteristické, některými typickými rysy pozorovatelnými u většiny lidských jedinců v daném věkovém intervalu. Tyto rysy jsou pozorovatelné ve fyziologické, psychologické a sociální rovině. Jsou způsobem chování jedince, jeho myšlení, prožívání. Na postupném utváření a vyžívání osobnosti se podílejí vlivy, které jsou jak z hlediska jedince, tak i společnosti vnímány jako prospěšné, respektive zdravé, nebo neprospěšné, respektive nezdravé z různých důvodů.<sup>3</sup>

### 1.3. Sociální komunikace

V sociálních interakcích nelze nekomunikovat, tj. něco nesdělovat. Komunikace je sdělování určitých informací, prostřednictvím mluvené řeči, ale také prostřednictvím „řeči těla“. Motivace subjektu pro komunikaci je orientovaná na sebe sama, nebo na druhého, na jeho potřeby. Sociální význam komunikování je zásadní, umožňuje kontakt na dálku, přenos zkušeností z generace na generaci, vzájemné porozumění. Komunikace může být zdrojem *obtěžování a frustrace*.

Nonverbální komunikace, tj. mimoslovní komunikace, užívá jako prostředky sdělování různé způsoby chování, např. gesta, mimický výraz atd. Mezi formy nonverbální

---

<sup>3</sup> Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A. *Prevence sociálně patologických jevů. Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003

komunikace patří pohledy, které mají význam zpětné vazby, ale také výzvy nebo odmítnutí kontaktu, podtržení určitého sdělení. Pohled může vyjadřovat oddanost, nenávisť, odevzdanost, lítost, pohrdavost, zájem atd.

#### 1.4. Interpersonální postoje

V průběhu sociálních interakcí se u účastníků vytvářejí postoje jednoho vůči druhému. Postoj je psychický vztah s třemi komponentami – poznávací, citovou a snahovou. Vyjadřuje tak hodnocení určitého objektu, v tomto případě jiného člověka, subjektem. Interpersonální postoje se vytvářejí na základě vzájemného odměňování a trestání, které souvisí se vzájemným uspokojováním potřeb osob zúčastněných na interakci. Jsou-li v průběhu interakce uspokojovány potřeby obou partnerů, vytvářejí se mezi nimi pozitivní postoje, či-li vztahy.

Východiskem interpersonálního postoje je hodnocení partnera interakce, ta vyúsťuje v určitý výsledek, postoj. V důsledku socializace a sociálních zkušeností se vytváří vztažná schémata, akceptované a neakceptované kategorie.

Ve vytváření interpersonálních postojů se uplatňuje percipovaná podobnost partnera. Sympatické jsou nám osoby, o nichž se domníváme, že mají stejné názory jako my. Lidé se sbližují s osobami a vyhledávají s nimi kontakty tehdy, mají-li tyto osoby identické nebo podobné postoje. Naopak lidé odmítají styk s osobami, kteří mají opačné postoje.<sup>4</sup>

## 2. Šikana jako forma sociálně patologického jevu

### 2.1. Pojetí a charakteristika sociálně patologických jevů

V posledních letech vzrostl počet sociálně patologických jevů mezi dětmi a mládeží. Jednou z oblastí státní politiky je i oblast mládeže a sociálně patologických jevů, mezi které řadíme například vývojové poruchy, poruchy chování od výchovných problémů v rodině či škole až po záškoláctví, delikvenci, abúzus drog a kriminalitu.

---

<sup>4</sup> Nakonečný, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995

Sociálně patologickým jevem rozumím v této práci takové chování jedince nebo určité skupiny, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržíváním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak vede k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám. Nelze jej od prostředí oddělovat a pokoušet se jej samostatně řešit, takový postup je neefektivní. Nemělo by docházet pouze k ovlivnění či řešení důsledku sociálně patologického jevu, ale především je zapotřebí věnovat pozornost jeho příčinám a prevenci.<sup>5</sup>

Šikana je poruchou chování, je odchylkou v oblasti socializace. Šikana nemá jedinou příčinu. Na jejím vzniku se podílí celá řada faktorů, ať se jedná o biologické předpoklady agresorů, ale i obětí, nebo o vliv faktorů psychických a sociálních.<sup>6</sup>

## 2.2. Aktuální stav v oblasti výskytu sociálně patologických jevů

K nejzávažnějším problémům v oblasti výskytu sociálně patologických jevů patří rostoucí procento trestné činnosti dětí a mladistvých, snižování věku pachatelů trestné činnosti, nárůst recidivy páchaní trestných činů dětmi a mladistvými. Stoupá agresivita a zejména brutalita mladé generace, množí se případy dětské prostituce, dětské pornografie, roste kriminalita často spojená s xenofobií, gamblerstvím, či drogami. Mezi další problémy je možno zařadit negativní vliv násilí, které je velmi často prezentováno ve sdělovacích prostředcích, například v televizi, v tisku, na internetových stránkách.

## 2.3. Důsledky sociálně patologických jevů

Důsledek pro jedince spočívá v ovlivnění jeho tělesného zdraví, duševního zdraví, sociálního odmítnutí, neschopnost využití a rozvinutí svých potenciálů, a

---

<sup>5</sup> Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A. *Prevence sociálně patologických jevů, Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003

<sup>6</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003

ochuzení, snížení kvality života. Sociálně patologické jevy ovlivňují prostředí, do kterého spadá rodina, pracovní prostředí, kde dochází ke snížení výkonnosti, tvořivosti, poškození vztahů, materiální škody a dále je ovlivněna společnost.<sup>7</sup>

### 3. Šikana – vymezení základního pojmu

#### 3.1. Definice šikany

Slovo šikana je odvozeno z francouzského *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování. Šikana se řadí k patologickým formám mezilidského soužití.<sup>8</sup>

Jako první u nás zavedl pojem šikana psychoanalytik Petr Příhoda (před listopadem 1989), který šikanování charakterizuje jako: „... .. *agresivní jednání, jímž si strůjce působením fyzických či psychických útrap zjednává nebo udržuje převahu nad obětí.*“ (Příhoda, 1989, s. 6)<sup>9</sup>

V pedagogickém slovníku je uvedeno pod pojmem šikanování: „*Fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.*“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 221)<sup>10</sup>

Pavel Říčan uvádí odbornou definici šikany: „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování*

---

<sup>7</sup> Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A. *Prevence sociálně patologických jevů, Manuál praxe.* Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003

<sup>8</sup> Jedlička, R., Kóřa, J. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.* Praha: Karolinum, 1998

<sup>9</sup> Příhoda, P. Systematická psychotraumatizace ve skupině. *Spektrum psychoterapie, Bulletin psychoterapeutické sekce.* 1989, ročník IV, číslo 3, s. 6 - 13

<sup>10</sup> Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. *Pedagogický slovník.* Praha: Portál, 1995



však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. “ (Říčan, 1995, s. 26)<sup>11</sup>

Fontana David ve své knize uvádí, že: „šikanování je úmyslná snaha získat psychologickou nebo společenskou a hmotnou výhodu nad jinými jedinci prostřednictvím ubližování, hrozeb, výsměchu a zastrašování. “ (Fontana, 1997, s. 302)<sup>12</sup>

Metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22 vymezil problematiku takto: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věci druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. “ (MŠMT, 2000)<sup>13</sup>

Kolář ve své knize „Skrytý svět šikanování“ i v knize „Bolest šikanování“ popisuje hlavní vnější rysy šikanování následovně: „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci. “ (Kolář, 1997, s. 20; Kolář, 2001, s. 27)<sup>14</sup>

Stanislav Bendl definuje šikanování jako: „fyzické nebo psychické, popř. kombinované ponižování, až týrání slabších jedinců silnějšími. Jedná se o chování, jehož cílem je ublížit, ohrozit nebo zastrašit jiného člověka, popř. skupinu lidí“. (Bendl, 2003, s. 26)<sup>15</sup>

Leták Linky bezpečí vymezuje pojem: “Šikana je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu lidí. Zahrnuje fyzický útok - například bití, včetně poškozování věci druhého člověka, ale i útok slovní: od nadávek, ponižování po pomluvy. Šikana může být i nepřímá – šikanující

---

<sup>11</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

<sup>12</sup> Fontana, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997

<sup>13</sup> [www.msmt.cz](http://www.msmt.cz)

<sup>14</sup> Kolář, M. *Skrytý svět šikanování na školách*. Praha: Portál, 1997; *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001

<sup>15</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003

*se třeba chová tak, jako by druhý neexistoval. Šikana je velmi nebezpečná. Její následky na duševním a tělesném zdraví mohou být vážné, ba i celoživotní”<sup>16</sup>*

Z výše uvedených charakteristik šikanování je možné sledovat, že už nejde pouze o hovorový výraz, ale o určitý stav, ke kterému byl vydán metodický pokyn MŠMT.

Chtěla bych zdůraznit, že jakékoliv vymezení pojmu „šikanování“ by mělo zahrnovat hlavní znaky:

- patrný úmysl ublížit druhému,
- útočníkem může být jedno dítě, nebo skupina dětí,
- incidenty jsou ve většině případů opakované, může jít i o jednorázovou zkušenost,
- nepoměr sil mezi iniciátorem a obětí,
- oběť vnímá útok jako nepříjemný.

### 3.2. Základní pojmy a jejich charakteristika

Šikana je zvláštním případem agrese (násilí). Agresivní chování se nazývá šikanováním tehdy, jedná-li se o opakované ubližování, kdy oběť trpí měsíce, nebo dokonce celá léta. Za šikanu považujeme i jednotlivou událost, která se neopakovala, ale jednalo se o zvlášť kruté ublížení.

Jedince, který toto násilí, šikanu provádí, budeme nazývat agresor. Vhodnější je používat pojem šikanující dítě, útočník, aktér šikany, protože ne každé agresivní dítě šikanuje.

Ve školách může existovat i tzv. šikanování učitele ze strany žáků nasměřované obvykle proti přísnému a náročnému učiteli. Žáci jej velmi rafinovaně a úmyslně pomlouvají před ostatními kolegy nebo před rodiči v situaci, kdy se učitel nemůže bránit.<sup>17</sup>

Šikanovat může i učitel. Své jednání omlouvá spravedlivou důsledností. Pro pseudopedagogický sadismus je charakteristický nadměrný důraz na poslušnost a

---

<sup>16</sup> [www.detskaprava.cz/pedagog/materialy\\_letaky](http://www.detskaprava.cz/pedagog/materialy_letaky)

<sup>17</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995

disciplínu. *“Převaha nad objektem výchovy a nezřídka i určité šikanování jsou zdůrazněny vyžadováním absolutní poslušnosti. Výjimečně se objeví trýznění fyzické, častěji je trýznění psychické včetně vyhrožování. Tlak na podržené žáky a vynucování dokonalé kázně přináší pedagogickému sadistovi uspokojení.”* Pseudopedagogický sadismus se netýká jen mužů. (NOVÁK a CAPPONI, 1996, s. 48).<sup>18</sup>

Ve své práci se zaměřuji na šikanování mezi žáky a na poruchy ve vztazích mezi žáky druhého stupně základní školy.

### 3.3. Možné příčiny šikany

Ve školské veřejnosti býval tzv. tlak kolektivu, který nutí chlapce nebo mladého muže, aby se choval tak, jak se od muže čeká. Tlak má své historické kořeny: ve středověku se chlapci učili v zacházení se zbraní. Ještě v nedávné době dělala armáda z chlapců muže. Ten kdo je změkčilý, bázlivý, choulostivý, duševně či tělesně slabý, musí se „otuzovat“. V současné společnosti může tento postoj přetrvávat ve sportu a tělesné výchově, kde pedagog může klást náročné požadavky slabším jedincům, a nevědomky podporuje odsouzení slabších.

Podle psychologa Carla Gustava Junga má každý v sobě mužskou i ženskou psychiku, ale společnost od chlapců žádá, aby ženskou psychiku chlapsky popřel. Chlapec, budoucí muž, má být mužně tvrdý, rázný, energický.<sup>19</sup>

Motivem může být touha po moci, kterou útočník nemá možnost jinde zažít, např. kvůli autoritativním rodičům.

Příčinou šikany může být prostá zvědavost, kdy agresor zkoumá, jak se oběť zachová a co vydrží.

Určitý význam má i pouhá zábava, vytržení z nudy všedního dne. Děti, kteří se nevěnují svým koníčkům, zájmům a všechn svůj čas tráví před televizí, která jim přináší samou brutalitu, napodobují to, co v televizi vidí, aniž by si to uvědomovali.<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> Novák, T., Capponi, V. *Sám proti agresí*. Praha: Grada Publishing, 1996

<sup>19</sup> Řičan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

<sup>20</sup> Pražák, P. Šikana je poruchou kolektivu. *Psychologie dnes*, 2003, č. 9, s. 26-27

Méně častou příčinou šikany je motiv krutosti, který má své sexuální či náboženské souvislosti. Jde např. o satanistické rituály, uctívání satana.

Nejčastějším motivem může být zvýšení prestiže. Jde o uspokojení potřeby vyniknout, předvést se před ostatními a tím získat obdiv party.<sup>21</sup>

Velkou rolí hraje výchova dítěte v rodině. Při nedostatku citu a porozumění se u dítěte zákonitě projevuje cynismus, chlad, neúcta ke všemu, co dítě obklopuje. V některých rodinách je dítě příliš trestáno a jeho okolí mu zabraňuje rozvíjet vlastní iniciativu. Naopak v některých rodinách si dítěte nevšímají. Dítě má pocit, že o ně nikdo nemá zájem a snaží se najít ocenění a pozornost v partách.

Motivem pro vznik šikany je i rasová nesnášenlivost, která může vést až k rasově motivované šikaně.

### 3.4. Klasifikace typů šikany

Šikanu můžeme členit na přímou a nepřímou. Mezi známky přímé šikany zpravidla řadíme posměšné poznámky, nadávky, pokořující přezdívky, kritiku, nepřátelské výtky, panovačné příkazy, opakované bití, kopání, braní, schovávání a ničení věcí.

Známkou nepřímé šikany není konkrétní oběť přímo napadána, jedná se spíše o „rafinované trýznění“. Spolužáci ubližují tím, že jedince vyloučí ze společenských her, nebaví se s ním, pomlouvají ho, intrikují.<sup>22</sup>

Ondráček ve své knize „Františku, přestaň konečně zlobit, nebo ...“ rozděluje formy šikanujícího chování do následujících skupin:

- *Verbální šikana (urážet, nadávat, vyjadřovat ponižující komentáře, apod.).*
- *Nonverbální šikana (výhružné gestikulace, vysílat hrozivé pohledy, ukazovat sprostá a ponižující gesta apod.).*
- *Tělesná šikana (štípat, podrážet nohy, tahat za vlasy, strkat, bít, apod.).*

---

<sup>21</sup> Koukolík, F., Drtilová, J. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996

<sup>22</sup> Košťálová, P. *Šikana žáků na základní škole. Disertační práce*, 2005

- *Vydírání (požadovat pod výhrůžkou bití či s pomocí zastrašování svačinu, peníze, udělání domácího úkolu apod.).*
- *Pomluvy (šířit negativní hodnocení, polopravdy či lži ohledně osobních kvalit, chování, rodiny apod.).*
- *Šikana vyloučením (zabránit účasti na společenských aktivitách).*
- *Telefonická šikana (otravovat, rušit, vyhrožovat apod. přes telefon).<sup>23</sup>*

Kolář člení projevy šikany na přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. Tyto projevy považuje za tzv. trojdimensionální „mapu“. Kombinací těchto tří dimenzí pak vznikne osm druhů šikany.

**Tabulka č. 1 Klasifikace typů šikany**

<b><i>Druh šikanování</i></b>	<b><i>Příklady projevů</i></b>
<i>Fyzické přímé aktivní</i>	<i>Útočníci oběť věsí do smyčky, škrtí, kopou, fackují.</i>
<i>Fyzické aktivní nepřímé</i>	<i>Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.</i>
<i>Fyzické pasivní přímé</i>	<i>Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).</i>
<i>Fyzické pasivní nepřímé</i>	<i>Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).</i>
<i>Verbální aktivní přímé</i>	<i>Nadávání, urážení, zesměšňování.</i>
<i>Verbální aktivní nepřímé</i>	<i>Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.</i>
<i>Verbální pasivní přímé</i>	<i>Neodpovídání na pozdrav, otázky, apod.</i>
<i>Verbální pasivní nepřímé</i>	<i>Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali trýznitelé.</i>

Tabulka převzata (KOLÁŘ, 2001, s. 32)<sup>24</sup>

V současné době se ve školách objevuje nový projev šikany, tzv. ekonomická šikana. Ve vztazích mezi žáky nastávají rozdíly v sociálně-ekonomickém postavení rodiny. Vlivem těchto rozdílů dochází mezi spolužáky k závidění toho, co jeden má a druhý ne.<sup>25</sup>

<sup>23</sup> Ondráček, P. *Františku, přestaň zlobit, nebo-.* Praha: ISV nakladatelství, 2003, s. 85

<sup>24</sup> Kolář, M. *Bolest šikanování.* Praha: Portál, 2001. s. 32

<sup>25</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole.* Praha: ISV nakladatelství, 2003

### 3.5. Šikana jako proces – vývojová stádia šikany

Šikana se vyvíjí a časem se stupňuje i nátlak agresorů. Nejprve jde o maličkosti, které se mohou rychle zvrtnout v závažné formy šikany.

Šikanování se neodehrává ve vzduchoprázdnu, je záležitostí agresora a oběti. Tak jako člověk nežije ve vzduchoprázdnu, ale mezi lidmi, v sociální skupině, ve které jsou přátelské i nepřátelské vztahy. Šikana je také vyjádřením nějakého vztahu. Kolář rozlišuje tyto stupně šikany:

#### ***První stupeň (stadium ostrakismu):***

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině. Podmínky k jeho vzniku nemusí být nijak výjimečné, kázeň v takové skupině bývá dobrá.

V každé školní skupině jsou žáci, kteří podle sociometrického testu jsou oblíbení a vlivní - jsou to hvězdy třídy, a žáci, kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Tito okrajoví členové skupiny jsou neoblíbení, neuznávají, jsou vystaveni mírnému, převážně psychickému násilí, ostatní je pomlouvají, odmítají, nebaví se s nimi. Jsou vystaveni prvním známkám šikanování, tzv. ostrakismu.

Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet "drobné" legracky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

#### ***Druhý stupeň (fyzická agrese a přitvrzování manipulace):***

Ostrakismus může přerůst do dalšího vývojového stadia - fyzické agrese, jehož příčinou může být: náročná situace, kdy ve skupině stoupá napětí a ostrakizovaní žáci začnou sloužit jako ventil; podmínky, kdy žáci spolu tráví hodně času (např. na lyžařském výcviku nebo školním výletu), pro zvládnutí své nejistoty nebo "přežití" programu vymýšlejí a většinou rychle přitvrzují "zábavu" na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. Na začátku je užita převážně subtilní fyzická agrese. Jednou z příčin vzniku tohoto stupně může být i to, že se ve třídě sejde několik agresivních asociálních jedinců, kteří pak opakovaně bijí, týrají, zesměšňují apod. svého spolužáka. Velmi nebezpečná je situace, když násilí začne praktikovat vůdce skupiny jako zábavu, legraci nebo občasné obveselení třídy.

### ***Třetí stupeň (klíčový moment - vytvoření jádra):***

V této fázi je nutné vytvořit pevné mantinely a zabránit tomu, aby se utvořila skupinka agresorů, kteří začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. Pokud se mantinely nevytvoří a nevytvoří se ani stejně silná pozitivní podskupina, bude tyranizování agresorů nerušeně pokračovat.

### ***Čtvrtý stupeň (většina přijímá normy agresorů):***

Čtvrtý stupeň je charakteristický tím, že normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem.

### ***Pátý stupeň (totalita neboli dokonalá šikana):***

Normy agresorů jsou přijaty nebo respektovány všemi, nebo téměř všemi členy skupiny. Dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadiu vykořisťování. Třída je rozdělena na dvě skupiny: „otrokáře“ a „otroky“. Otrokáři využívají všeho, čeho využít lze - od materiálních a osobních věcí, přes inteligenci a školní schopnosti po city otroků. Otroci nejsou schopni se bránit. Neúnosnou situaci řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu.

## 3.6. Význam vývojových stupňů šikany

Stupně šikany nám také naznačují stupně obtížnosti odstraňování šikanování a pomáhají nám volit a promýšlet postupy při jejich řešení. *Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a dílčím odstraňování u počátečního (tj. prvního, druhého a třetího stadia) a u pokročilého (tj. čtvrtého a pátého stadia) šikanování. V případě, že bychom reagovali pouze na vnější projevy šikanování a nerespektovali zvláštnosti jednotlivých stádií, potom by naše snaha pomoci vyzněla nahodile a velmi rizikově, protože by se lomila přes neviditelná vnitřní stadia.* (KOLÁŘ, 1997, s. 41)<sup>26</sup>

## 4. Šikana jako agresivní porucha chování

Šikana představuje poruchu chování, je odchylkou v oblasti socializace. Nemá jedinou příčinu, na jejím vzniku se podílí celá řada faktorů, ať se jedná o biologické

---

<sup>26</sup> Kolář, M. *Skrytý svět šikanování na školách*. Praha: Portál, 1997. s. 41

předpoklady agresorů, nebo o vliv faktorů psychických a sociálních.

K nejčastějším příčinám šikany se řadí sklon k agresivnímu jednání, který je často podporovaný vznětlivostí a nevhodným způsobem výchovy v rodině.<sup>27</sup>

#### 4.1. Agrese - vymezení pojmu

Agrese zahrnuje mnoho různých aktivit, které vyjadřují tendenci útočit, napadat, poškozovat i ničit. Zaútočit na někoho lze pěsti, i slovy. Zničit někoho můžeme fyzicky, tak, že ho zraníme, zabijeme, usmrtíme, ale i sociálně, tím, že mu zničíme pověst pomluvami, intrikami. Útočit na někoho můžeme s úmyslem poškodit ho, ale také jen přinutit k něčemu demonstrací síly. Agrese nemusí být provázena pouze pocity nepřátelství útočníka vůči jeho oběti. U agrese jde o činy, které jsou motivovány strachem a frustrací, přáním vyvolat strach nebo útěk u druhých, a tendencí prosadit vlastní záměry nebo zájmy.

Agresivní reakce mají dvě základní charakteristiky. Za prvé se jedná o udělování škodlivých podnětů a za druhé o interpersonální kontext, respektive jde o ničení věcí, protože tu jde obvykle o přenos agrese ze sociálního objektu na neživou věc. Agresivním aktem je i pouhé vyhrožování.

Důležité je rozlišovat dva druhy agrese. Zlobnou agresi, která je reakcí na frustraci a je doprovázena pocity vzteku, nenávisti a nepřátelství. A instrumentální agresi, která vystupuje bez uvedených pocitů a postojů jako naučená sociální technika. Zlobná agrese směřuje k poškozování, případně ničení svého objektu. Cílem instrumentální agrese je pouze vyvinutí tlaku na její objekt. Zlobná agrese má pudový původ. Instrumentální agrese je naučená.

Biologická účelnost agrese je u zvířat nepochybná, jedná se zde o agresivní obranu teritoria. Agrese zde vystupuje jako evolučně vyvinutá strategie chování u sociálně žijících živočichů. U člověka se původní fyzická forma agrese kultivovala, byla usměrňována, například v určitých druzích sportu a hrubé formy byly společensky desaprobovány a trestány (například fyzické napadání druhých). Na druhé straně se

---

<sup>27</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003



objevovali zjemnělé formy agrese (např. ironie, dobírání si někoho) a specificky lidské způsoby napadání (kritika, pomlouvání, intriky).

Agresivní tendence jsou doprovázeny i charakteristickými projevy, které ukazují na pudový (vrozený) základ agrese, jako je například zatínání pěstí, útočné nahrbení hrudi, strkání. Agresivita je rysem osobnosti, který se projevuje určitými způsoby projevu a určitou mírou energie.

Biologický význam agrese souvisí s bojem o život, s ničením nepřítele, s odstraňováním překážek, s násilím, které je nutno jednak vynaložit na dobývání, ale i na sebeprosazování.

Mezi faktory agrese můžeme zařadit:

- 1/ určité vrozené podněty (u některých živočišných druhů přítomnost jiného příslušníka stejného druhu ve vlastním teritoriu);
- 2/ frustrující situace, překážky, zákazy, obtěžování;
- 3/ agresi jako naučenou reakci na určitou situaci, nebo vůči určitým osobám.

Uvolnění agresivity se nemusí odehrávat vždy směrem k druhým osobám, ale může být zaměřeno i k sobě samému a vést k sebepoškození či sebevraždě.<sup>28</sup>

Agrese je destruktivní chování, směřující k fyzickému, slovnímu, nebo symbolickému (pomocí gest) útoku vůči jinému jedinci. Cílem agrese je zastrašit druhého, zmocnit se objektu nebo ho odstranit, jinému zmařit výhody a sobě zajistit společenské výhody. Prosazování se děje v prostředí psychosociálních vztahů, ovlivňujících volbu nástrojů agrese.

#### 4.2. Formy agresivního chování

Agrese může být primitivní a krátkodobá, která se projevuje bouřlivým odreagováním afektu, kdy chybí schopnost náležitě si ujasnit rozsah, cíl a motivační souvislosti agrese.

Agrese může být i promyšlená a dlouhodobá. Zdrojem agrese může být nejen pudové chování, ale i racionálně promyšlené, plánované jednání proti morálním zásadám.

---

<sup>28</sup> Nakonečný, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997

Zdrojem agresivního jednání bývá afekt (zloba, hněv, vztek), neuspokojená nebo-li frustrovaná potřeba, ale i zvyk („naučená“, sociálně odměňovaná agrese), vždy ve spojení s podmětovou situací.<sup>29</sup>

Skrytá agrese je bez vnějších projevů. Je obtížně identifikovatelná, nachází se ve fantaziích, plánech jedince.

Otevřená agrese je identifikovatelná, doprovázejí ji vnější projevy. Projevuje se buď jako verbální, nebo-li slovní agrese, nebo jako neverbální, či mimoslovní agrese. Jde o agresi, která je bez fyzického kontaktu.

Otevřená agrese je identifikovatelná prostřednictvím vnějších projevů, zde dochází k fyzickému kontaktu. Tento druh agresivního chování se také popisuje podle toho, který objekt je atakován. Buď jde o agresi vůči sobě samému nebo vůči okolí, respektive vůči lidem, zvířatům, předmětům, idejím.

Z hlediska agrese jsou rozlišovány čtyři stupně:

1. agrese probíhající pouze v myšlení,
2. agrese projevovaná pouze verbálně,
3. agrese projevovaná navenek,
4. agrese projevovaná ve formě fyzického napadení druhého člověka, nebo namířená proti sobě samému.<sup>30</sup>

## 5. Agresor – šikanující jedinec

Žáci, kteří šikanují, bývají od raného dětství temperamentově impulzivní, dominantní a málo empaticí. Mají pozitivní vztah k agresi a vyhledávají ji. *„Většina násilníků typicky vykazuje vysoký stupeň sebevědomí. Určitá část z nich (podle odhadů asi pětina) však trpí hlubokými pocity méněcennosti, které se promítají do neschopnosti navazovat standardní vztahy se svými vrstevníky. Mezi tyto děti patří zejména ty, které jsou vystaveny tělesnému násilí a ponižování ze strany rodiče či jiného dítěte. V menšině*

---

<sup>29</sup> Spurný, J. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion s.r.o., 1996

<sup>30</sup> Pokorný, V., Telcová, J., Tomko, A. *Prevence sociálně patologických jevů, Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003

*případů může tedy být iniciátorem šikany i obět, která si kompenzuje narušené sebevědomí.*” (Pöthe, 1999, s. 117)<sup>31</sup>

K šikaně může vést i žárlivost na učitele, který věnuje pozornost jinému vrstevníkovi. Obvykle jde o žáka, který je méně pozorný při vyučování. Agresoři dosahují horších studijních výsledků, než je průměr třídy. Nemá rozvinuté svědomí, lže, nerespektuje soukromé vlastnictví. Popisují se jako dominantní a impulzivní, s mimořádně egoistickou a egocentrickou osobností, jejichž vztahy k druhým jsou pouze prospěchářské a parazitně manipulativní.<sup>32</sup>

Agresor může být tělesně zdatný jedinec, silný a obratný. Ale jsou i tací, kteří mají nedostatek sil, který vyrovnají inteligencí a bezohledností. Inteligence spojená s bezohledností a krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly, potom nebývá šikana až tak fyzická, ale spíše psychická.<sup>33</sup>

Agresorem se častěji stává disharmonická osobnost. V mnoha případech pocházejí z problematické rodiny. Z rodiny kde nefunguje sociální opora a kde násilí a agrese jsou vhodné prostředky, aby člověk dosáhl svého. V rodinách agresorů se mohou vyskytovat i agresivní sourozenci. Na agresivní chování šikanistů má vliv negativní zkušenost z rodiny. Rodiče agresorů často používají ve výchově tělesné tresty. Šikanujícím dětem se většinou od rodičů nedostává potřebného citového zázemí, odmítání nebo dokonce nenávisti.

V současné době se iniciátory šikany stávají častěji jedinci, kteří pocházejí z dobrých sociálně-ekonomických rodin. Pracovně zaneprázdnění rodiči kompenzují nedostatek citů a ostatní duševní potřeby materiálně.<sup>34</sup>

### ***Typy iniciátorů šikany***

V literatuře Michla Koláře jsou publikovány následující typy iniciátorů šikanování:

---

<sup>31</sup> Pöthe, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. s. 117

<sup>32</sup> Košťálová, P. *Šikana žáků na základní škole. Disertační práce*, 2005

<sup>33</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

<sup>34</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003

### 1. typ - nohsled

*Hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy - narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Jedinec nevyvolávající šikanu, ale konformně se k ní připojující, většinou ze strachu, aby se sám nestal obětí.*

*Vnější forma šikanování: Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.*

*Specifika rodinné výchovy: Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.*

### 2. typ - oblíbenec

*Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.*

*Vnější forma šikanování: Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.*

*Specifika rodinné výchovy: Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.*

### 3. typ - srandista

*“Srandista”, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.*

*Vnější forma šikanování: Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout “humorné” a “zábavné” stránky.*

*Specifika rodinné výchovy: Nejsou zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.<sup>35</sup>*

---

<sup>35</sup> Kolář, M. *Skrytý svět šikanování na školách*. Praha: Portál, 1997, s. 55 – 56; *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, s. 86-87

## ***Mravní osobnost agresora***

Lidé pro ochranu svého sebepojetí udělají mnoho, někdy téměř všechno. Způsob, kterým agresor obviňuje oběť, lze označit jako racionalizaci. Kolář tvrdí: *“Základním zdrojem morální slepoty agresorů je jejich sobeckost a egocentričnost. Tito „siláci“ se považují za střed světa a z tohoto titulu si upravují mravní normy podle svých potřeb. Úcta k člověku je jim cizí a porozumět utrpení a bolesti bližního je nad jejich možnosti. Používají lidi jako věci, které lze využít, a jejich zúžený pohled skutečně vnímá šikanování jako "zábavu a legraci". Svědomí se neozývá”.*<sup>36</sup>

## ***Motivy šikanování***

Krutost a touhu po moci lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů. Aby někdo někomu ubližoval existují další motivy:

- motiv upoutání pozornosti – agresor jako herec touží být středem pozornosti, dělá vše pro to, aby získal obdiv a přízeň spolužáků.
- motiv zabíjení nudy – šikanování prázdnému agresorovi přináší vzrušení, on nachází něco, co ho začíná bavit, a má pocit, že teď opravdu žije.
- motiv „Mengeleho“ – v agresorovi se probudí anetický badatel, který objevuje tajemství člověka tím, že zkouší, co vydrží.
- motiv žárlivosti – žák svému spolužákovi závidí přízeň učitelů, a tak se mu mstí.
- motiv prevence – bývalá oběť chce svému týrání předejít a na nové škole, v nové třídě začne sama pro jistotu šikanovat, nebo se přidá k nějakému agresorovi.
- motiv vykonat něco velkého – někteří trýznitelé jsou odsouzeni k celkové neúspěšnosti, včetně školní. Šikanováním dokážou sami sobě, že jsou schopni výkonu.<sup>37</sup>

---

<sup>36</sup> Kolář, M. Skrytý svět šikanování na školách. Praha: Portál, 1997, s. 49

<sup>37</sup> Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2001

## 6. Oběť – šikanovaný jedinec

Obětí šikany se může stát kdokoliv, tedy i děti, které jsou fyzicky i psychicky zralé.

Mnohem častěji bývají obětí šikany děti s nějakým handicapem. Děti, které jsou objektem šikanování, bývají něčím odlišné od průměru.

Nejčastěji je ale k šikaně vybírán tzv. outsider třídy, tedy dítě izolované, osamělé, bez vlivu, bez kamarádů, často s protivným, útočným, provokujícím chováním.

I v těchto případech je sociální opora ze strany rodičů narušena, obětí šikany se často stává dítě, které má nějaké handicapy ve své vlastní rodině. A nemusí to být jen případy, které samy o sobě jsou již pro dítě velmi traumatizující, otec alkoholik či matka léčena na psychiatrii. Nebo v rodinách chlapeckých obětí to může být nepřítomnost otce, který by utlumil agresi.

Sociální opora může být i přehnaně zvýšena, kdy obětí šikany se stávají i děti z rodin, kde je příliš ochraňující až úzkostná výchova, která nevede dítě k samostatnosti, nenaučí jej prosadit se v kolektivu apod. Stejně tak neurotická rodina, kde členové byli nápadní celkovou nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostlivostí neposkytují oběti potřebné zázemí. Pohrdání skupiny si mohou "vysloužit" i žáci ze sociálně slabých rodin, jejichž rodiče nemají dostatek finančních prostředků na závratné kapesné nebo luxusní oblečení pro svého potomka.<sup>38</sup>

## 7. Škola a šikana

Škola není prostor pouze pro předávání vědomostí, ale je významná pro sociální komunikaci. V interakci s učitelem a spolužáky může dojít k různým konfliktním situacím. Škola má vytvořen systém sankcí, které postihují žáka, pokud začne vybočovat z vyžadovaného chování a jednání. Prostřednictvím sankcí a spravedlivého

---

<sup>38</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

potrestání lze mnoho problémů vyřešit.<sup>39</sup>

Stabilní školní prostředí je dáno pocitem bezpečí, který se vyvíjí tehdy, když ve škole neexistují vážnější kázeňské problémy a je zde i nízký výskyt poruch v sociálních vztazích nebo dokonce nejsou přítomny žádné společensky nežádoucí jevy, které by ovlivňovaly zdravý vývoj žáků.

Kvalitu školního prostředí zvyšují pozitivní vztahy mezi žáky a učiteli a jejich vzájemná spolupráce.

Kvalifikace a schopnosti učitele mohou mít velký význam. Roli hraje rozsah a obsah vzdělání a praxe. Důležité je, aby se učitel neustále vzdělával a sledoval současný vývoj.<sup>40</sup>

Školní klima má vliv na sociální chování žáků, ale také na jejich motivaci k výkonu, na průběh učení a učební výsledky. Dobré školní klima prospívá nejen žákům, ale též působí na psychické rozpoložení učitelů a vedení školy.

Nemůžeme očekávat, že v nepřátelském a výhružném prostředí se bude rozvíjet pocit důvěry a bezpečí. Výchova v tomto prostředí nebude probíhat v duchu spravedlnosti, snášenlivosti a tolerance.<sup>41</sup>

Ve škole je důležitá výchovná i vzdělávací stránka učitele, ale i jeho osobnost. Učitel se stává klíčovou postavou, která může sehrát významnou roli při utváření kolektivu třídy. Učitel může posilovat imunitu třídního kolektivu vůči šikaně. Učitel je ten, kdo se může podílet na vytváření zdravých vztahů mezi žáky a snažit se je udržet.

### 7.1. Příčiny šikany ve škole

Příčin, proč je šikana ve škole, je určitě mnoho. Zde vyjmenovávám ty, o kterých se domnívám, že jsou závažné a je nutno jim věnovat pozornost:

- kritický nedostatek mužů v učitelském povolání
- vyhýbavý postoj učitelů k problematice šikanování na školách

---

<sup>39</sup> Jedlička, R., Kóřa, J. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998

<sup>40</sup> [www.uiv.cz](http://www.uiv.cz)

<sup>41</sup> [www.rvp.cz/clanek](http://www.rvp.cz/clanek)

- vlastní strach
- nedůslednost a „vyhasnutí“ učitelského sboru
- negativní vliv médií, počítačových her
- lhostejnost, nevšímavost, nedostatek času rodičů na výchovu svých dětí
- zneužívání převahy útočníka nad obětí<sup>42</sup>

## 7.2. Vznik a vývoj šikanování ve škole

Mezi rodiči i pedagogy je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, např. přítomnost patologického sadisty a absence kázně. K šikanování dochází tehdy, existují-li pro to předpoklady, které jsou dány osobností obětí, osobností agresorů a strukturou skupiny.

V každé školní skupině dochází postupem času k hierarchizaci jednotlivých členů skupiny, jedni jsou sociometrické hvězdy, jiní se ocitnou na sociometrickém chvostu. Tito žáci se mohou setkat s počátečními prvky šikanování. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře, je neoblíben, neuznáván, občas se stává terčem drobných legracek. Hranice, kde končí legrace a začíná šikana, je velmi tenká.

Je třeba upozornit na to, že tato situace je již zárodečnou formou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. Mezi nejčastější příčiny dalšího rozvoje šikany patří:

1. Snaha odbourat stoupající napětí ve skupině, odreagovat vlastní nepříjemné pocity násilím na druhých.
2. Snaha zvládnout vlastní nejistotu nebo zpestřit nudný program učitelů v podmínkách, kde spolu žáci tráví hodně času.
3. Přítomnost více výrazně asociálních agresivních žáků v jedné třídě.

---

<sup>42</sup> Košťálová, P. Šikana žáků na základní škole. *Disertační práce*, 2005



V této chvíli záleží na třídním kolektivu, na kamarádských vztazích a pozitivních hodnotách, které většina žáků uznává. V opačném případě nic nebrání agresorům, aby v šikaně pokračovali a rozvinula se do pokročilejších stádií.

### 7.3. Postavení agresorů a obětí v třídním kolektivu

Ivo Čermák a Tomáš Urbánek použitím sociometrického dotazníku zkoumali postavení žáka v kolektivu a domnívají se, že poznání osobnosti dětí ve spojení s jejich postavením v kolektivu lze využít nejen k prevenci agrese ve školní třídě, ale i ke zvládnutí již rozvinuté šikany ve skupině.

*„Agresori (šikanující) se prosazují nejméně adaptivním způsobem – snaží se ovládat druhé násilím, často tak činí pro své vlastní potěšení. Mají větší sklony k delikventnímu chování než děti jiných skupin. Někteří agresori jsou zároveň hyperaktivní. Nedokáží se příliš vcítovat do prožívání druhých, ani se o to často nesnaží. S výjimkou hyperaktivních agresorů, u kterých je podíl impulsivní složky v jejich agresivním chování vyšší, jsou agresori necitliví k potřebám druhých a bezohledně sledují uspokojení svých nejrůznějších potřeb. Direktivní přístup bez nepřátelství a hněvu, průběžná konfrontace s pravidly nenásilné komunikace s jinými lidmi a korektivní zkušenost může spolu s intenzivní psychoterapií vést v dlouhodobé perspektivě k redukci agrese. Zároveň je třeba mít stále na zřeteli, že šikanování je sociálně patologický jev a že podmínky umožňující nebo omezující jeho šíření jsou zdaleka nejvýznamnějším faktorem.*

*Oběti mají sklon k depresi, objevují se u nich somatické obtíže bez objektivního nálezu, a jsou sociálně stažené. Zároveň však pravděpodobně díky své trpké zkušenosti mají schopnost vcítit se do prožívání druhých a kdyby nebyly inhibovány strachem z násilí, ochotně by druhým dětem nabídly pomoc, pokud by se ocitly v nouzi. Některé oběti si mohou brzy s pomocí dospělého (učitele, rodiče, terapeuta) nebo s podporou vrstevníků osvojit strategie obrany pro útočnickovi (jak čelit šikanujícím).“ (Čermák a Urbánek, 1999, s. 43)<sup>43</sup>*

Existují lidé, kteří jsou v něčem lepší než ostatní a existují lidé, kteří si myslí, že

---

<sup>43</sup> Čermák, I., Urbánek, T. *Sociální procesy a osobnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1999, s. 43

nejlepší způsob, jak na sebe upozornit, je vysmívat se druhým. Na druhé straně někteří však šikanují proto, že je samotné někdo šikanoval.<sup>44</sup>

Psycholog Petr Pražák uvádí v článku *Šikana je poruchou kolektivu*, několik aspektů vzorce chování:

- útočník bez negativních následků provedl svůj záměr, jehož výsledkem je uspokojení, tedy pozitivní ohodnocení jeho činu a ponaučení pro příště: „takto jednej“,
- druhý aspekt je mravní i psychologický; neděje se žádná náprava způsobené újmy a nepodpořená oběť se propadá do pocitů zoufalství a beznaděje,
- oběť se identifikuje s agresorem; oběť, která žije trvale ve strachu z jedince, který má nad ním moc, uniká z trvalého ohrožení a pocitů nejistoty tím, že své Já ztotožní s agresorem; promítáním agresivních prvků do svých postojů, hodnot a tím do své osobnosti a životního stylu je následkem, že se stane pokračovatelem agresivního chování,
- pro přihlížející kolektiv je konané bezpráví znamením, že agresivní chování je normální, protože nikdo z dospělých danou situaci neřeší,

Šikana značí poruchu kolektivu. Je narušena i sociální opora v kolektivu, kdy je neschopnost své mladší jedince ochránit a agresory eliminovat.<sup>45</sup>

#### 7.4. Tlak skupinových norem

V každé třídě se utvářejí obecně přijímané normy, které se obtížně mění při jejich ustanovení. Skupina agresorů uchvátí neformální role vůdce a prosadí své normy. Skupinové normy šikanování se stávají závaznými a nedodržování je trestáno různými formami, od nesouhlasu zbytku třídy až po fyzické přinucení. Skupinový zákon ovlivňuje postoje a chování žáků, kteří násilí přijímají a normálně ho ospravedlňují. Žáci považují týrání slabých za normální, nenapadne je, že je něco v nepořádku a že by měli informovat učitele. Rozlišovat zlé a dobré je vyřazeno z provozu.

Žáci, kteří odolají tlaku norem a přestoupí zákon „bonzování“ tím, že informují učitele o šikanování, jsou odsouzeni a zavrženi celou třídou, včetně oběti. Oběti bývají

---

<sup>44</sup> Bendl, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003

<sup>45</sup> Pražák, P. Šikana je poruchou kolektivu. *Psychologie dnes*, 2003, č. 9, s. 26-27

nejvíce dotčeni, protože mají strach z toho, co se bude po vyšetření dít dál. Na rozdíl od učitele musí oběť se spolužáky žít. „Bonzování“ bývá překračováno zřídka. Jedinec, při tlaku skupinových norem, jedná závisle a nesvobodně.<sup>46</sup>

### 7.5. Vztah pedagogů k šikaně

Učitel se musí prosadit jako ten, kdo má v sporech poslední slovo, kdo bývá spravedlivým soudcem a někdy i vykonavatelem rozsudku. Úkolem učitele je prosazení spravedlivosti mezi dětmi. Učitel má důsledně sledovat strategii založenou na podpoře outsiderů. Může si všímat dětí plachých, úzkostných, handicapovaných, méně chápavých, méně výřečných, méně sympatických a izolovaných. Může využívat k příležitosti, aby takové jedince dokázal povzbudit, posílit jejich sebevědomí, ujistit je, že jsou stejní jako ostatní. Může jim dát příležitosti, aby dokázali v něčem vyniknout, zapojit je do společné činnosti, zapadnout lépe do kolektivu.

Má-li učitel udržet kázeň ve třídě, potřebuje mít „přízeň davu“, měl by být milován nebo být žákům do jisté míry sympatický, imponovat jim, potřebuje mít jejich respekt jako osobnost.

Zvýšená autorita učitele, ale i školy jako celku je nezbytnou podmínkou toho, aby se řádně plnilo jejich poslání, a samozřejmě toho, aby se vypořádala se šikanou.

Pokud si učitel nechá líbit otevřené urážky od asociálních dětí, pak nemůže chránit slušné děti před rváči a oběti před agresory.<sup>47</sup>

Existují případy, kdy učitelé mají pasivní a vyhýbavý postoj k šikaně. Děti jsou často zklamány tím, jak málo učitelé dělají proti šikaně, jak ji přehlížejí, podceňují utrpení, neobratně ji vyšetřují a jak málo ji trestají.

Učitelé mohou nepřímo vyjadřovat souhlas s agresí a podporují ji. Učitel může dát dokonce bezděčně sám podnět k šikaně, když nesprávně použije ironie, nebo dokonce dítě přímo před třídou zesměšňuje.

Podobných podnětů může být celá řada např. od nezkušenosti přes absenci nadání pro pedagogickou práci až po výraznou patologii, nedostatky v oblasti motivace

---

<sup>46</sup> Kolář, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001

<sup>47</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

a mravnosti. Dalším podnětem může být, že se učitel cítí nadřazený, nebo naopak má málo sebedůvěry až pocity méněcennosti. Jejich motivace je ve skutečnosti totožná s motivací iniciátorů šikanování. Takto zaměřený učitel nepřímo, ale účinně podporuje ducha šikanování. Šikanu nevědomky podporuje i osobnostně nezrálí učitelé.<sup>48</sup>

Někteří učitelé mají sklon šikanu přes její závažnost ignorovat, a tím ji dávat volnost. Neschopností některých učitelů je jednotlivé případy vyšetřit a kázeňsky zvládnout. Velmi často jim chybí jak odborná průprava, tak podmínky.<sup>49</sup>

Pod příčiny šikanování se řadí nejen osobnostní rysy obětí a agresorů, ale také nejrůznější podmínky týkající se okolního prostředí, ve kterém se škola nachází, tedy sociální a kulturní, nebo přímo prostředí uvnitř školy, architektura, klima školy a složení žactva. Na vzniku šikany se podílejí nejen příčiny šikanování, ale nemělo by se zapomínat i na různé vlivy a faktory. Řada faktorů se označují jako podmínky vzniku šikany. Mezi ně patří například nepreventivní prostředí, tak jinak nevhodné klima sociální skupiny, absence výchovného vedení a právního postihu či anonymita prostředí. Podhoubí šikany spočívá nejen v osobnostních rysech šikanujícího a jeho oběti, ale i v lhostejnosti okolí, sociální atmosféře či v některých ideologiích.

Kóťa s Jedličkou uvádí, že šikana se vždy odehrává v kontextu nějaké sociální struktury (v armádě, na učilišti, ale i na základní či na střední škole, ale i v dětských partách mimo školu a v jakékoli oficiální organizaci či instituci).

Společným rysem šikany jsou jakési uzavřené celky, z nichž, alespoň po určitou dobu, není úniku. Většinu z nich charakterizuje nedobrovolný či nutný pobyt (povinná školní docházka, základní vojenská služba). Zmíněné rysy lze v určitém smyslu považovat za "příčiny", nebo-li "napomahače" jevu zvaného šikana.

K šikanování dochází jak cestou do školy, před školou, ve škole, tak cestou ze školy. V budově školy dochází k šikanování před vyučovací hodinou, o přestávkách a často i při vyučování. Nejčastějšími místy v budově školy jsou šatny, WC, skrytá zákoutí chodeb, kam nedohlédne oko učitele vykonávajícího dozor, jídelna, školní pozemek.

---

<sup>48</sup> Kolář, M. *Skrytý svět šikanování na školách*. Praha: Portál, 1997

<sup>49</sup> Řičan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

## 8. Rodiče a šikana

Stejně jako naše veřejnost, tak i rodiče školních dětí vědí o šikaně málo a podceňují ji. Neuvažují o tom, že by se tento problém současné doby mohl týkat právě jejich dětí.

Žádný rodič nemá jistotu, že se jeho dítě nestane obětí šikany. Než se rodiče dozvědí, jaké martyrium jejich dítě prožívá, řetězec událostí se proplétá a je čím dál tím složitější ho rozpojit. Existují mechanismy, které oběti často brání v tom, aby se se svým trápením svěřila dospělým. Dítě má strach z pomsty, nechce shodit "kamarády", nebo své týrání bere jako "normální". Pro šikanovaného je velmi bolestivé a traumatické, má-li říci rodičům, které má rád a na kterých mu záleží, jak je ponižovaný, jak je trapný, jak se neumí prosadit a jak ho nikdo nebere. Existuje řada varovných signálů, podle kterých rodiče mohou poznat, že s jejich dítětem není něco v pořádku. Jednotlivé projevy nemusejí mít vždy se šikanováním něco společného, ale mohou signalizovat skryté volání o pomoc. Čím více se jich objeví najednou, tím je pravděpodobnost šikany větší.<sup>50</sup>

## 9. Prevence šikany

Cílem práce není prevence, proto se zde zmíním pouze o sekundární prevenci, kterou mohou využít učitelé při zjištění šikany na škole.

Určit, kdy se jedná o šikanu a kdy o klukovinu, není jednoduché. Důležitá a rozhodující je skutečnost jak „legrácky“ svého okolí prožívá postižený.<sup>51</sup>

Prevence šikany je velice důležitá tam, kde se dosud nevyskytuje, ale i tam kde k ní prokazatelně došlo.

Dozor učitelů, především na chodbách během přestávek, v jídelně, na toaletách apod. je jednoduchým a účinným preventivním prostředkem proti šikaně. Důležitá je

---

<sup>50</sup> Fojtíková, Z. Rodiče a šikana. Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. *Rodina a škola*, 2000, č. 10. Dostupné na <<http://www.sikana.org>>

<sup>51</sup> Fojtíková, Z. Nebezpečná epidemie – šikana. Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. *Rodina a škola*, 2000, č. 3. Dostupné na <<http://www.sikana.org>>

pravidelná kontrola zákoutí, kde by mohlo docházet k šikaně.<sup>52</sup>

Pokud je učitel svědkem šikany, měl by jako pedagogický odborník zasáhnout. Prvním krokem je zmapování situace – sociometrické vyšetření, opatrné rozhovory se spolužáky, rozhovor s rodiči. Velmi důležitý je citlivý rozhovor se šikanujícím žákem a poté razantní a dobře psychoterapeuticky připravený zásah, kdy šikanující žák je napomenut a upozorněn na jeho velmi nevhodné chování, které musí ukončit. Pak může následovat spravedlivý trest. Druhým krokem je zprostředkovat kvalifikovanou psychologickou péči nejenom oběti, ale také agresorovi. Nemělo by se zapomínat ani na třídu, kdy je důležité pracovat s atmosférou ve třídě, kde k incidentu došlo.<sup>53</sup>

Jde o řešení, kde spoléháme na to, že agresivní žák pochopí svoje nevhodné chování. Pokud se tak nestane nezbyvá nic jiného než do případu a řešení vtáhnout speciálně pedagogické poradny, policii, školní inspekci.

Potřeba je, aby škola měla v ruce nástroj, aby nemusela spoléhat na mapování situace a psychologické rozhovory. Škola potřebuje zákon, který bude definovat, jak se žák bude ve škole chovat, ale i jak se bude vzdělávat. Aby bylo stanoveno co může následovat pokud chování nebude odpovídat požadavkům.

Významným krokem boje proti sociálně patologickým jevům je nový zákon 2003/218 Sb. **Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže**, který stanovuje podmínky řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.

## 10. Paragrafy a šikana

Není důležité, zda k šikaně dochází slovními útoky, fyzickou formou nebo hrozbou násilí, rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně. Také musí být splněny tyto podmínky:

- pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu
- musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti

---

<sup>52</sup> Říčan, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha: Portál, 1995

<sup>53</sup> Michalík, J. Půjdou školy za šikanu před soud? *Učitelské noviny*, 2004, č. 19. Dostupné na <<http://www.ucitelskenoviny.cz>>

- jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně.

U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze proto předpokládat, že právě s ohledem na rozšiřující se případy podobných jednání bude skutek jako trestný čin považován. Šikana bývá nejčastěji postihována podle ustanovení trestního zákona a to jako:

- trestný čin omezování osobní svobody
- trestný čin vydírání
- trestný čin vzbuzení důvodné obavy
- trestný čin loupeže
- trestný čin ublížení na zdraví
- trestný čin poškozování cizí věci
- trestný čin znásilnění, či pohlavního zneužívání.

K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let (15-18 let mladiství). K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází, neznamená to však, že nemohou být postiženi jinak, případně mohou být postiženi rodiče. Nezletilý pachatel může být postižen nařízením ústavní výchovy, může nad ním být stanovený dohled. Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný skutek, respektive že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů. Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně způsobené psychické újmy. Pokud žák v důsledku šikany nemohlo např. docházet do školy, zde se jedná o vyšší stupeň šikany, nese školské zařízení odpovědnost i škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do školy a ze školy.<sup>54</sup>

---

<sup>54</sup> [www.poradenskecentrum.cz/sikana-paragrafy.html](http://www.poradenskecentrum.cz/sikana-paragrafy.html)

## II. EMPIRICKÁ ČÁST

### 1. Charakteristika zkoumaného vzorku

#### 1.1. Cíle a hypotézy

Diplomová práce, kterou předkládáme k obhajobě sleduje tyto **cíle**:

- Zjistit, zda žáci chápou správně pojem šikana, které formy chování považují za šikanu a co za ní naopak nepovažují.
- Zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky ve škole a třídě, a jak mohou ovlivnit výskyt šikany.
- Zjistit, jak konflikty ve třídě mohou ovlivnit výskyt šikany.
- Zjistit, jak žák hodnotí vztahy s rodiči.
- Zjistit, zda žáci, kteří jsou obětí šikany, se s tímto faktem někomu svěří.

#### **Hypotézy:**

H: Žáci, kteří hodnotí vztahy ve třídě jako dobré, mají menší pocit ohrožení šikanou.

H: Vyšší míra konfliktů ve třídě, vede k vyšší obavě ze šikanování.

H: Žáci, kteří hodnotí vztahy s rodiči jako dobré, zaujímají výrazně negativní postoj k šikaně.

H: Žáci, kteří jsou rodiči častěji trestáni se stávají agresory.

H: Šikanování žáci se s tímto faktem nikomu nesvěřují.

#### 1.2. Popis zkoumaného vzorku

Do výzkumu byly vybrány základní školy se vzdělávacím programem základní škola a jedna škola se vzdělávacím programem základní škola se sportovním zaměřením.

Kritéria pro výběr základních škol:

- na zkoumané základní škole byly 7.- 8. ročníky
- ochota ředitele uskutečnit výzkum na dané základní škole



Výzkum byl uskutečněn na 8 základních školách na Vysočině. 6 základních škol bylo z Jihlavy, města do 55 000 obyvatel (515 žáků), 2 základních škol z obce do 10 000 obyvatel (93 žáků).

### 1.3. Použité výzkumné metody a popis sběru dat

Pro zjištění vztahů mezi žáky byla použita metoda dotazování, technikou sběru dat dotazníkem. Metodika spočívala v anonymním dotazníkovém průzkumu, kdy bylo osloveno 608 žáků (321 chlapců a 287 dívek) převážně ze 7. a 8. ročníků.

Dotazník jsem konstruovala ve spolupráci s doc. PhDr. R. Jedličkou, Ph.D. a s Mgr. P. Košťálovou. Při formulaci otázek jsem vycházela z diplomové práce, sestaveného dotazníku, Mgr. P. Košťálové, která se zabývala problematikou šikany žáků na základních školách.

Dotazník pro žáky (příloha č. 1) byl rozdělen na tři výzkumné bloky. Dotazník I zkoumá jaká je atmosféra ve škole, třídě. Obsahuje 13 otázek, z nichž 10 otázek je uzavřených (otázka č. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), 2 otázky polootevřené (otázka č. 2, 13) a 1 otázka otevřená (otázka č. 4). Typ tohoto dotazníku byl zaměřen zda žáci rádi chodí do školy (otázka č. 1), jak hodnotí atmosféru ve třídě (otázka č. 2, 3, 4) a v kolektivu (otázka č. 5, 6, 7, 8, 9). Také byl zaměřen na to, zda ve třídě dochází často ke konfliktům (otázka č. 10, 11) a jak tyto konflikty končí a jak jsou řešeny (otázka č. 12, 13).

V dotazníku II jsem se zaměřila na rodinné prostředí žáka. Nejprve jak žák nejraději tráví čas mimo vyučování, zda s rodiči, se sourozenci, s kamarády, sám a podobně (otázka č. 14). Dále jsem se zabývala otázkou, jak žák hodnotí starostlivost rodičů a zájem rodičů o svou osobu, včetně práce žáka ve škole (otázka č. 15, 16). Další položky dotazníku II jsou zaměřené na to, zda rodiče trestají žáka, jak často a jakým způsobem (otázka č. 17, 18, 19). Poslední položka je zaměřena na poskytování sociální opory (otázka č. 20). Typ dotazníku II má 7 otázek, z nichž 4 otázky jsou uzavřené (otázka č. 15, 16, 17, 18) a 3 otázky polootevřené (otázka č. 14, 19, 20).

Dotazník III je zaměřen na chování žáků ve škole a třídě. Dotazník obsahuje 21 otázek, z nichž 14 otázek je uzavřených (otázka č. 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,

32, 33, 34, 37), 3 otázky polootevřené (otázka č. 35, 38, 39) a 4 otázky otevřené (otázka č. 31, 36, 40, 41). První dvě položky dotazníku III jsou zaměřené na to, zda se někdo k žákovi choval nepříjemně a kolikrát se to stalo (otázka č. 21, 22). Další položka byla zaměřena na projevy šikany, kde žáci dle vlastního názoru mohly uvést i více odpovědí (otázka č. 23). Následující položky jsou zaměřené na šikanování ve škole, třídě. Nejprve jsem se zabývala otázkami, zda žák slyšel o šikaně, zda se jí obává a byl u toho, když někdo někoho šikanoval a dokázal by se zastat šikanovaného (otázka č. 24, 25, 26, 27, 28). Další položky se zabývají tím, zda žák šikanoval (otázka č. 29, 30, 31), nebo zda byl šikanován, jak často, jaké povahy byla šikana, z jakého důvodu, kým byl šikanován a zda se někomu svěřil a byl spokojený s řešením (otázka č. 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39). Poslední položky jsou zaměřené na vlastní vyjádření žáků, na jejich nápady, které by mohly pomoci k odstranění šikany, a na jejich osobní názor, týkající se dané problematiky (otázky č. 40, 41).

Úvodní list dotazníku seznamuje žáky s cílem výzkumu diplomové práce a zdůrazňuje, že veškerá sesbíraná data budou určena pouze pro vědecké výzkumy. V dotazníku jsou uvedené instrukce, jak postupovat při výběru otázek a kam odpovídající otázku zaznamenat. Spolu s dotazníkem byl rozdán záznamový arch (příloha č. 2), kam se vybrané odpovědi zapisovaly. Záznamový arch obsahuje identifikační znaky, které jsou zaměřené na pohlaví, věk a třídu. Záznamový arch byl rozdělen do třech tabulek, kdy každá tabulka byla nadepsaná shodným názvem jako dotazník I, dotazník II a dotazník III.

Dotazník jsem do škol distribuovala osobně. Na začátku vyučovací hodiny jsem rozdala tři výzkumné části dotazníku spolu se záznamovými archy a nutnými instrukcemi a pokyny. Na konci vyučovací hodiny každý žák odevzdal formulář dotazníku a vyplněný záznamový arch, čímž byla zaručena stoprocentní návratnost.

#### 1.4. Charakteristika souboru

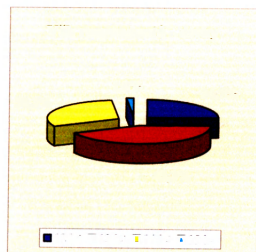
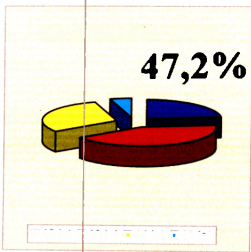
Sledovaný soubor tvoří celkem 608 respondentů (žáci základních škol).

*Pohlaví respondentu:*

Z 608 respondentů je 52,8% (321) chlapců a 47,2% (287) dívek.



**Pohlaví**



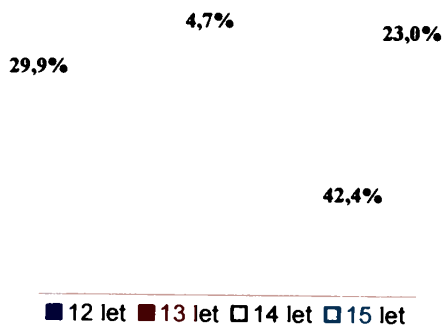
**52,8%**

■ chlapci ■ dívky

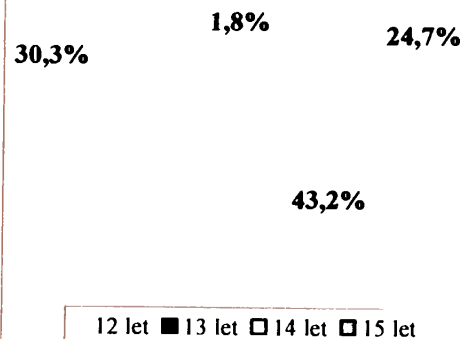
*Věk respondentu:*

Žáci byli ve věku od 12 do 15 let.

**Věk respondentů - chlapci**



**Věk respondentů - dívky**



## 2. Empirický výzkum

### 2.1. Co je a co není šikana.

Šikana žáků je intenzivně diskutované téma, které stále zůstává společensky závažným problémem. Řada autorů uvádí ve svých publikacích vymezení pojmu šikana a též se zabývají klasifikací typů šikany. Tyto poznatky interpretuji ve své teoretické části, a také jsou jedním z hlavních cílů mé práce. Zajímalo mě, zda žáci druhého stupně základních škol umějí charakterizovat podstatu šikany a zda znají projevy šikany.

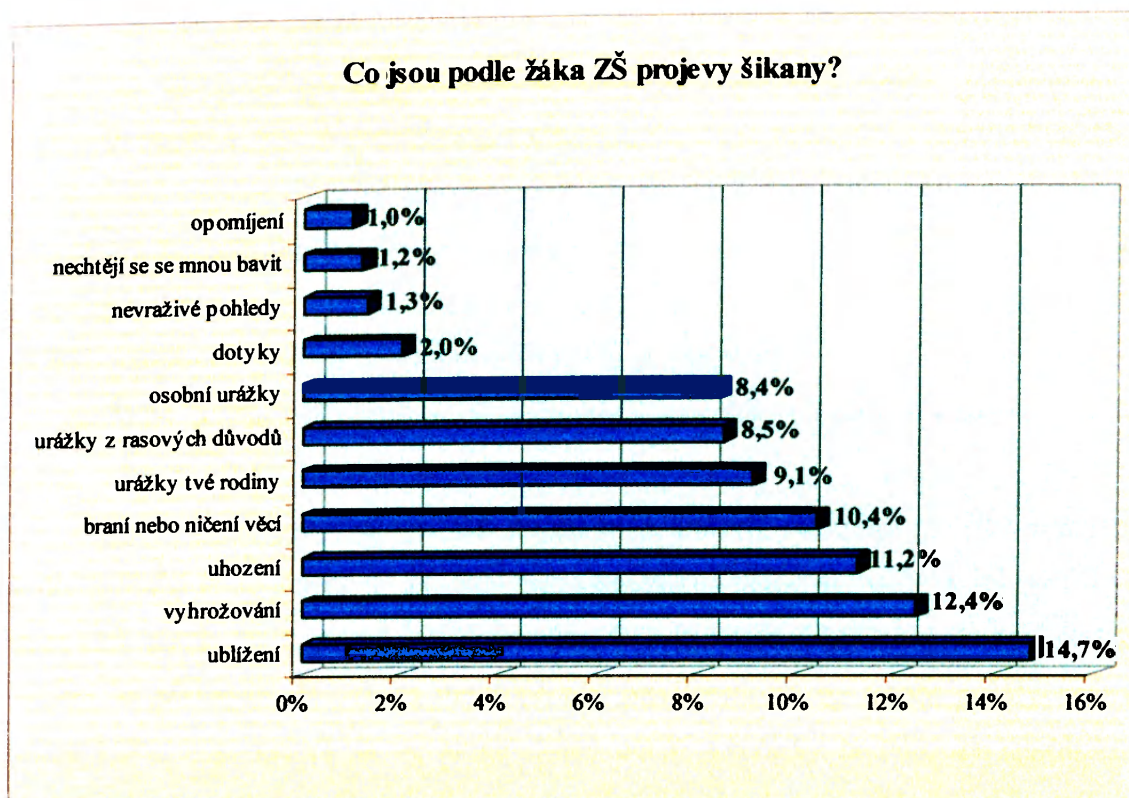
V žádné ze tří částí dotazníku pro žáky jsem neuvedla vymezení pojmu „šikana“ nebo „šikanování“. K této problematice se vztahuje otázka „Které z následujících projevů chování bys považoval/a za šikanování?“ (viz příloha č.1, otázka č. 23, třetí část dotazníku pro žáky). Sami žáci měli na základě konkrétních projevů chování rozhodnout, co si pod pojmem „šikana“ či „šikanování“ představují a jaké projevy chování považují za šikanování. Účelem také bylo zjistit, do jaké míry jsou žáci o šikaně informováni.

Na základě sesbíraných dat můžeme říci, že žáci považují za projevy šikany: urážky (26%), zde jsou zahrnuty urážky na vlastní osobu, urážky rodiny a rasového charakteru. Dále mezi projevy šikany žáci řadí: ublížení (14,7%), uhození (11,2%) a braní či ničení věcí (10,4%). Domnívám se, že si žáci pod slovem ublížení můžou představit všechny uvedené formy chování, a proto je ubližování nejvíce uváděnou variantou.

K méně uváděným variantám patří: opomíjení, odmítání se s žákem bavit, nevraživé pohledy, dotyky. Je zřejmé, že typ tohoto chování, žáci nepovažují za časté projevy šikanování. Blíže k výše uvedenému v následujícím přehledném grafu č. 1.

V této otázce bylo uvedeno 14 příkladů chování a žáci měli možnost uvést více variant. Pouze 25 žáků (4,1%) uvedlo do záznamového archu všechny nabízené projevy chování, více variant, 4 až 10 příkladů chování uvedlo 80,1% a 15,8% uvedlo pouze jeden příklad chování. Při vyhodnocování výzkumu jsem dospěla k závěru, že žáci charakterizují za projevy šikany více verbální a fyzické ubližování, než-li ubližování citové povahy.

Graf č. 1



Z analýzy dále vyplývá, že je rozdíl mezi odpověďmi chlapců a dívek. Dívky výstižněji charakterizují projevy šikanování. Domnívám se, že tato skutečnost je způsobena tím, že prevence sociálně patologických jevů (mezi ně patří šikana) je zahrnuta do výukových programů. Dívky, které mají zodpovědnější přístup k učení, proto lépe reprodukují to, co se v hodinách občanské nauky nebo jiného vyučovacího předmětu naučily.

## 2.2. Dobré vztahy eliminují šikanu.

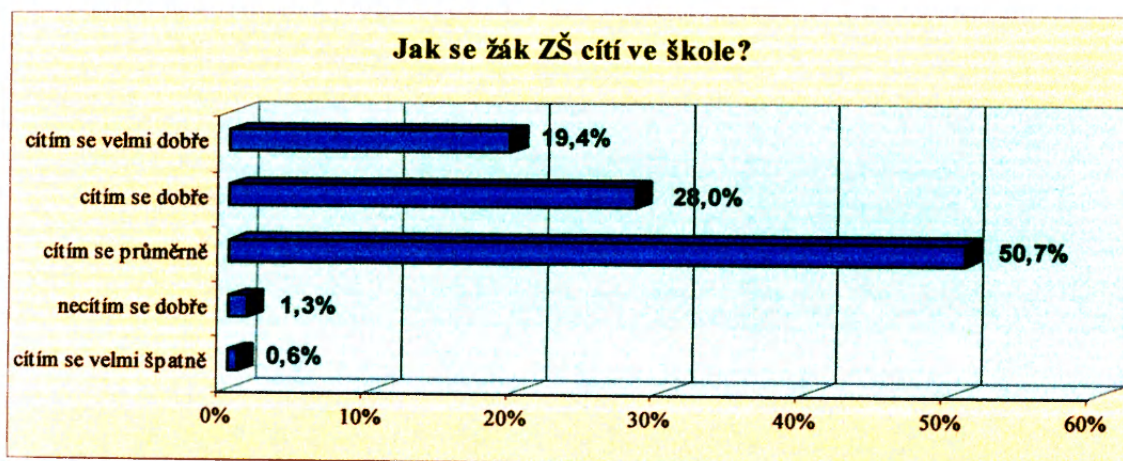
*H: Žáci, kteří hodnotí vztahy ve třídě jako dobré, mají menší pocit ohrožení šikanou.*

Šikana se neodehrává ve vzduchoprázdnu, je záležitostí mezi šikanujícím a šikanovaným, popřípadě mezi několika žáky, kteří se také přímo podíleli na šikaně. Šikana není nožná tam, kde je třídní kolektiv dobrý.

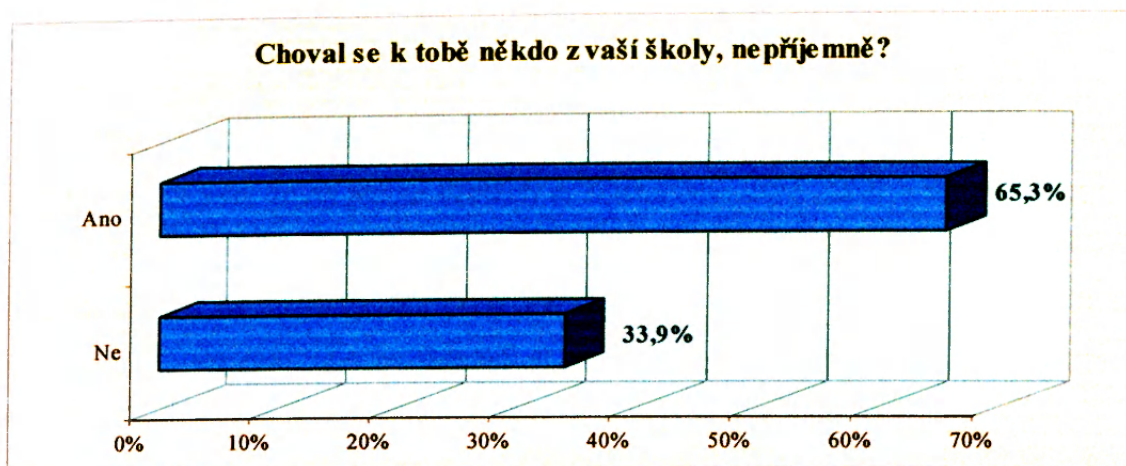
Michal Kolář, který se problematikou šikany zabývá skoro dvacet let, uvádí, že „... šikanování není nikdy pouze záležitostí jednotlivce nebo jen agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů skupinového organismu ...“ (KOLÁŘ, 2000, s. 26). A Petr Pražák v článku „Šikana je poruchou kolektivu“ dodává: „V každém případě šikana zřejmě značí poruchu v kolektivu. Považuji totiž za pravděpodobné, že zdravý a informovaný kolektiv je schopen své slabší jedince ochránit a agresory eliminovat.“ (PRAŽÁK, 2003, s. 26). Proto jsem si při výzkumu položila otázku: „Ovlivňuje pohoda a vztahy ve třídě vznik šikany?“ Tuto otázku jsem zkoumala ve vztahu, jak se žáci cítí ve škole, jak hodnotí třídní kolektiv a jaký je výskyt šikany ve škole.

Nejprve jsem porovnávala, jak nepříjemná situace, se kterou se žák setkal ve škole, (příloha č. 1, otázka č. 21, třetí část dotazníku) může ovlivnit to, jak se žák ve škole cítí (otázka č. 2, první část dotazníku). Ve škole se 47,4% cítí dobře a vztahy hodnotí za přátelské. 50,7% se ve škole cítí průměrně, někdy dobře, někdy špatně. Pouze 1,9% respondentů se ve škole dobře necítí a vztahy hodnotí za nepřátelské (graf č. 2). S nepříjemnou situací se setkalo 65,3% žáků a 33,9% se s touto situací neseťkalo (graf č. 3). Z výzkumného šetření vyplývá, že žáci, kteří se neseťkali s nepříjemnou situací ve škole se cítí dobře. Žáci, kteří se s nepříjemnou situací ve škole setkali a tato situace měla pro ně negativní charakter uvedli, že se ve škole cítí průměrně nebo, že se necítí dobře. Zdrojem „nepříjemných situací“ bývají jak jedinci, tak i skupina žáků, ale také učitelé.

Graf č. 2

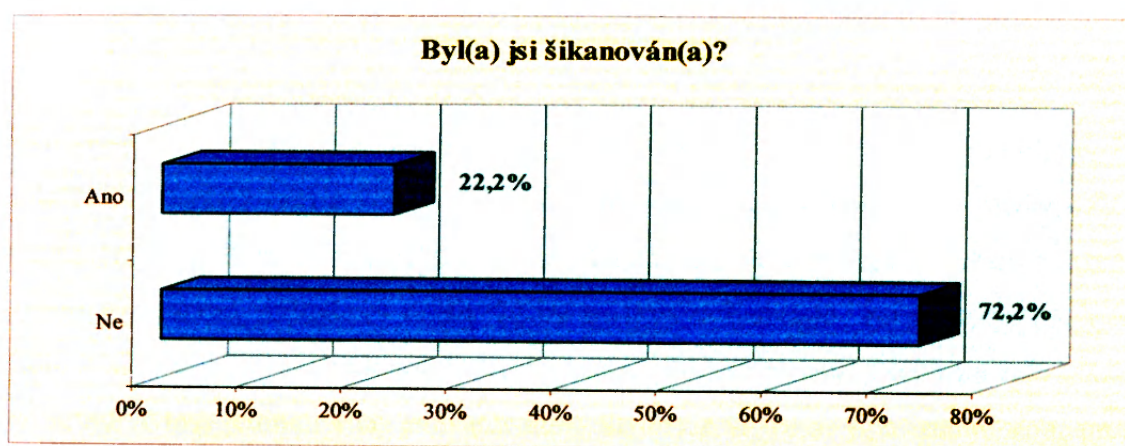


Graf č. 3



Otázku „Jak se cítíš ve škole“ jsem porovnávala s otázkou č. 32, která zkoumá, kolik žáků bylo ve škole šikanováno. Z analýzy vyplývá, že 22,2% dotázaných šikanováno bylo a 72,2% se s šikanou nesetkalo (graf č. 4). Na tuto otázku vůbec neodpovědělo 5,6%. Je nutné se také zamyslet nad tím, proč tito žáci na otázku „Byl/a jsi někdy na této škole šikanován/a“ neodpovědělo“. Nevíme, zda u těchto žáků k šikaně došlo, nebo zda jejich mlčení je důsledkem strachu z možného odhalení nebo ze studu, že se nedokázali ubránit.

Graf č. 4



Z výše uvedeného šetření se hypotéza potvrdila. Tam kde jsou vztahy hodnocené jako dobré, není ohrožení šikanou. Nesmíme však zapomenout na výsledky empirického výzkumu, které uvádějí, že 22,2% žáků bylo šikanováno!

Výzkum, který provedl Říčan na pražských školách v pátých a šestých ročnících v roce 1993 ukázal, že na těchto školách je šikanováno 20% žáků. V tomto aspektu se oba výzkumy shodují a lze konstatovat, že tento počet žáků je varovným signálem, který nelze brát na lehkou váhu. Další výzkum provedl v roce 1997 Kolář a výsledky empirického výzkumu jsou uveřejněny v knize „Skrytý svět šikanování“. Dle tohoto výzkumu je šikanovaných dokonce 27% žáků.

Za zajímavost lze považovat následující zjištění: v otázce č. 2 mi označilo 1,3% žáků, že se ve škole necítí dobře. Stejný počet žáků hodnotí třídní kolektiv velmi negativně, který je rozdělen na nepřátelské skupiny, které si ubližují. Také u otázky č. 8 odpovědělo 1,3% žáků, že ve třídě nemají kamaráda(ku). Domnívám se, že žáci, kteří se ve škole necítí dobře, nebudou patřit i do žádné party a můžou se stát, nebo dokonce můžou být obětí šikany.

Domnívám se, že žáci, kteří se ve škole cítí velmi dobře a vztahy hodnotí za přátelské budou třídní kolektiv hodnotit za velmi dobrý a pohoda ve třídě bude též velmi dobrá. Toto tvrzení se mi potvrdilo, přibližně 19,5% žáků se ve škole cítí velmi dobře, vztahy považují za přátelské. Tím, že se ve škole cítí velmi dobře, hodnotí pohodu ve třídě za velmi dobrou a kolektiv ve třídě opět hodnotí za velmi dobrý a nepocítí, že by byl kolektiv rozdělen na nějaké skupiny.

Při porovnání otázky č. 24 a 25, jsem byla překvapena odpovědí žáků. 77,2% žáků slyšelo o tom, že na jejich škole byl někdo šikanován (příloha č. 1, otázka č. 24; příloha č. 3, graf č. 12) a 70,9% žáků se neobává, že bude šikanováno (příloha č. 1, otázka č. 25; příloha č. 3, graf č. 13). Domnívám se, že žáci, kteří slyšeli o šikaně, nemají z ní strach, protože si myslí, že by se dokázali ubránit. Nebo ví, že na jejich škole je dobrý vztah s učiteli, kteří dokáží tento problém vyřešit. Nebo na tyto otázky mohli odpovídat jedinci, kteří jsou iniciátory šikany a ví, že se jich ostatní bojí, proto nemají strach, že právě oni budou šikanováni.



### 2.3. Konfliktní situace zvyšují obavu ze šikany.

*H: Vyšší míra konfliktů ve třídě vede k vyšší obavě ze šikanování.*

V současné době jsou vztahy mezi lidmi stále složitější a komplikovanější, brutalita a násilí se stávají běžnou součástí života. To vše se odráží i v celkovém chování žáků ve škole.

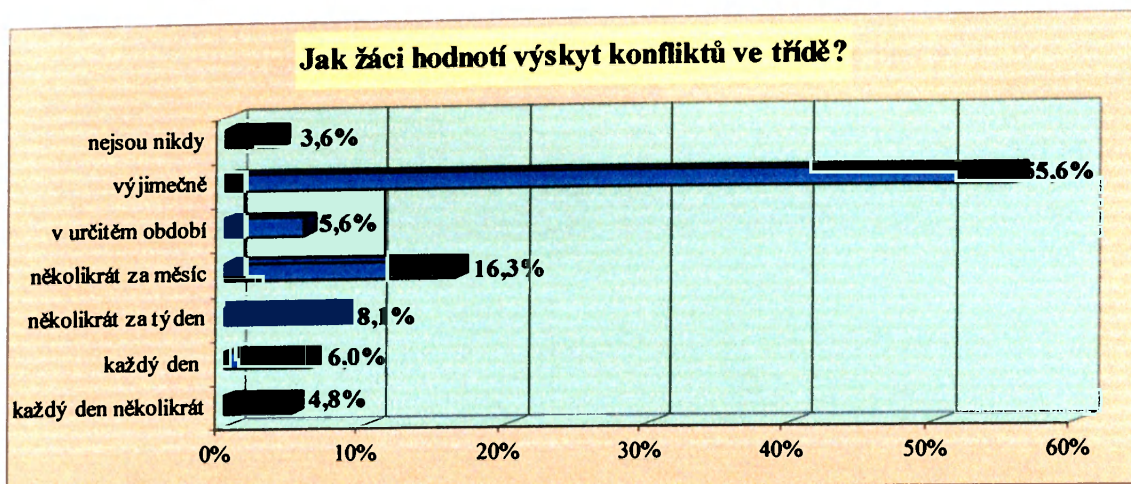
Šikana není možná tam, kde je třídní kolektiv dobrý. Jak jsem již uvedla v teorii (kapitola Škola a šikana), škola není prostor pouze pro předávání vědomostí, ale je významná pro sociální komunikaci. V interakci s učitelem a spolužáky může dojít k různým konfliktním situacím. Školní klima má vliv na sociální chování žáků.

V empirickém výzkumu jsem se zaměřila na výskyt konfliktů ve třídě. Zároveň také zda je spojitost mezi výskytem konfliktů a obavou a strachem ze šikany.

K této problematice se vztahuje otázka č. 11, která se zaměřuje na výskyt konfliktů ve třídě. Více jak polovina žáků (59,4%) uvedla, že se ve třídě konflikty objevují výjimečně, z toho 3,6% uvedlo, že ve své třídě neshledávají konflikty (graf č. 5). Domnívám se, že vypětí před důležitou písemkou, rozhodující o známce, vyvolává u žáků větší napětí a podrážděnost, a tím i ostřejší reakce, které vedou ke konfliktním situacím. Tuto domněnku potvrdilo pouze 5,6% žáků, kteří v určitém období zaznamenávají větší výskyt konfliktů ve třídě. Zajímavé je, že 10,8% žáků se shoduje na každodenním výskytu konfliktů ve třídě. Můžeme pouze polemizovat o tom, co je k tomu vedlo. Mohlo by jít o žáky, kteří jsou svému třídnímu kolektivu nesympatičtí a tím vystaveni každodennímu psychickému, nebo fyzickému traumatu, který hodnotí jako konflikt. A nebo jde o žáky, kteří jsou šikanováni každý den.

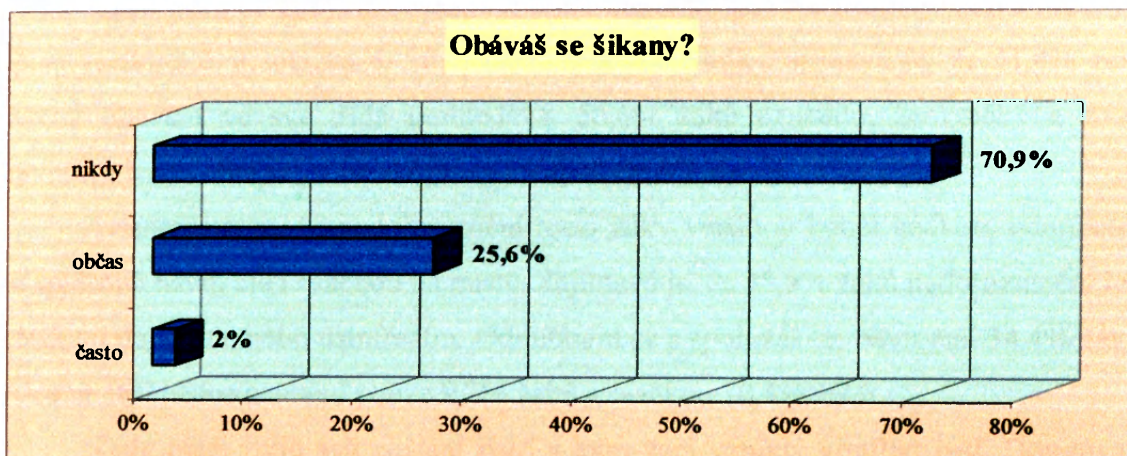
Ivo Čermák a Tomáš Urbánek (1999) použili sociometrický dotazník, kde zkoumali postavení žáka v kolektivu. Domnívali se, že poznání osobnosti žáka ve spojení s jejich postavením v kolektivu využijí ke zvládnutí již rozvinuté šikany, ale také k prevenci agrese ve školní třídě. V teorii se zmiňují o jejich hodnocení agresora a oběti (kapitola Postavení agresorů a obětí v třídním kolektivu).

Graf č. 5



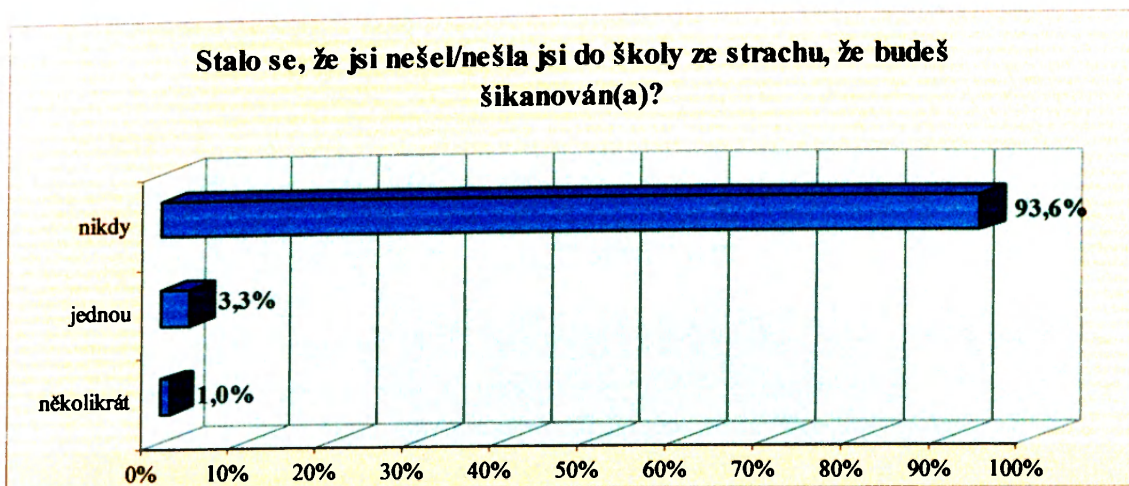
Výskyt konfliktů jsem porovnávala s otázkou č. 25 „Obáváš se, že budeš šikanován/a?“ Necelé tři čtvrtiny (70,9%) uvedlo, že se neobávají šikany, jedna čtvrtina (25,6%) se obává občas. 2% žáků se obává šikany často a 1,5% žáků neodpověděla (graf č. 6).

Graf č. 6



Dále jsem otázku č. 11 porovnávala s otázkou č. 26, kde se zaměřuji na strach ze šikany. Důsledkem toho je i strach chodit do školy. 93,6% žáků se nikdy nebálo jít do školy z důvodu ohrožení šikanou. Pouze jednou se bálo jít do školy 3,3% žáků a 1% žáků mělo strach jít do školy několikrát. Neodpovědělo 2,1% žáků (graf č. 7).

Graf č. 7



Domnívám se, že žáci, kteří se obávají šikany a mají strach chodit do školy jsou žáci, kteří na otázku č. 11 uvedli výskyt konfliktů každý den. Opět můžeme polemizovat o tom, zda jde o žáky, kteří jsou nesympatičtí svým spolužákům, a proto jsou vystaveni šikaně. A nebo jde o žáky, kteří jsou již obětí šikany.

Na základě uvedeného šetření se hypotéza nepotvrdila. Žáci nemají strach ani obavu ze šikany v souvislosti s výskytem konfliktních situací ve třídě.

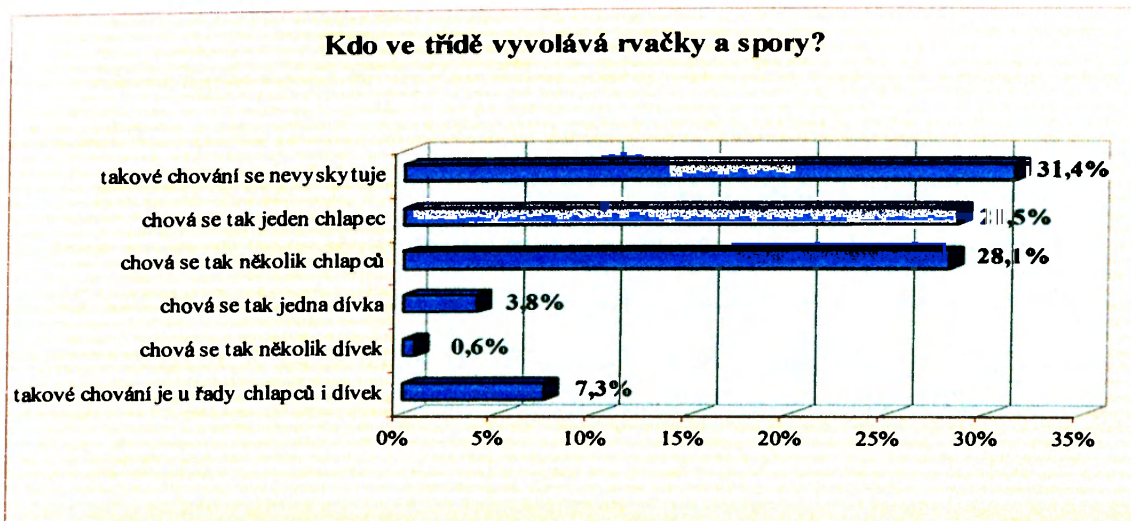
Dále jsem se zabývala otázkou, která odhaluje kdo ve třídě vyvolává rvačky a spory (příloha č. 1, otázka č. 10, první část dotazníku). Zajímavé je, že 31,4% žáků takové chování ve své třídě neshledává. 56,6% žáků označilo, že rvačky a spory vyvolává jeden chlapec nebo skupinka chlapců (graf č.8).

Domnívám se, že nedorozumění mezi žáky většinou končí hádkou, odmítáním se společně bavit, ale i rvačkou na místě. Zajímavé je, že 35,8% žáků nedorozumění řeší většinou dohodou, nebo usmířením. Odmítáním se s spolužákem bavit řeší 34,4% žáků. Hádkou řeší nedorozumění pouze 9,2% žáků a rvačkou 10,4% žáků.

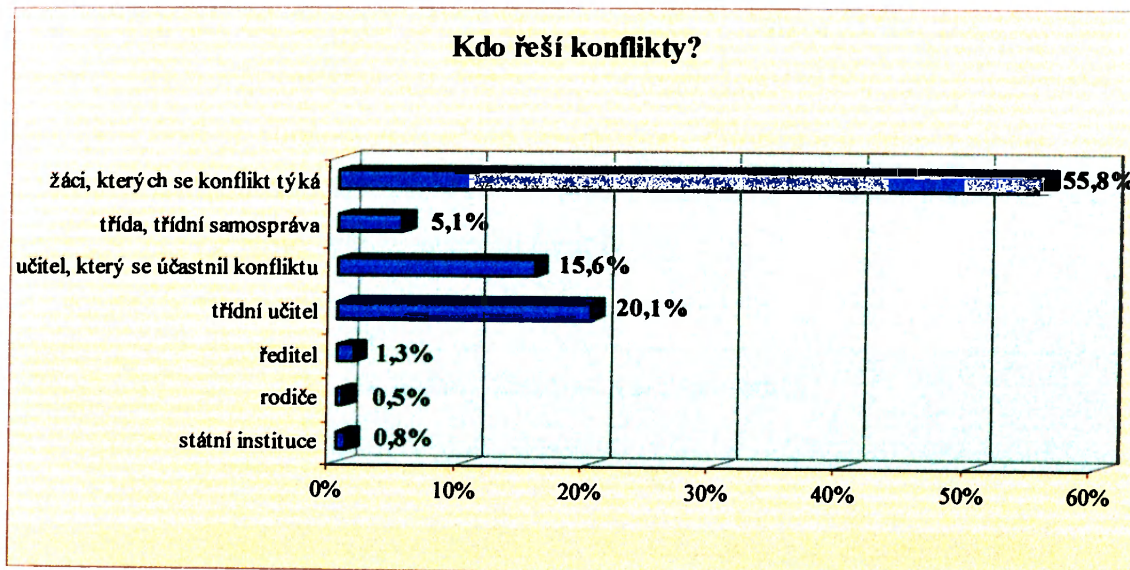
Dále mezi zajímavá zjištění patří s kým žáci vzniklý konflikt řeší. Domnívala jsem se, že konflikt řeší žáci jednak mezi sebou, ale hlavně s učitelem, aby měli od nezávislé osoby, které se konflikt netýká, nestranné posouzení. Konfliktní situaci s třídním učitelem řeší 20,1% žáků. 15,6% žáků řeší konflikt s učitelem, který byl právě přítomen. Mezi sebou řeší konflikty 55,8% žáků. Domnívám se, že tomu je proto, že u

konfliktu nebyl učitel, nebo žáci nemají pocit důvěry v učitelský sbor. A nebo, že se žáci stydí některé konflikty řešit s učitelem (graf č. 9).

Graf č. 8



Graf č. 9



## 2.4. Dobré vztahy s rodiči ovlivňují postoj žáka k šikaně.

*H: Žáci, kteří hodnotí vztahy s rodiči jako dobré, zaujímají výrazně negativní postoj k šikaně.*

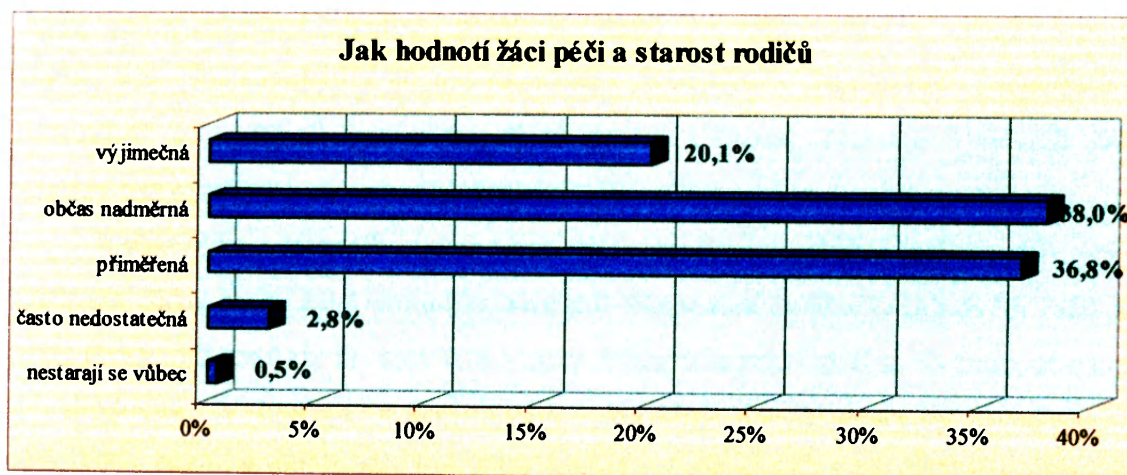
Škola může udělat při výchově dětí hodně, ale rodiče zastoupit nemůže. Jsou to právě oni, kdo nesou plnou zodpovědnost za činy svých nezletilých dětí.

Na druhou stranu je nutné si uvědomit, jaké jsou vztahy v některých současných rodinách - obecný nedostatek mezilidské komunikace, buď existenční problémy, nebo naopak enormní blahobyť, citové pojivo mezi členy rodiny řídne nebo úplně vyhasne a rodina se rozpadá. A kde má dítě hledat vzory, když se špatně orientuje v mezilidských vztazích? Nejčastěji to jsou televizní „hvězdy“ akčních filmů, „silné osobnosti“ ve třídě nebo v partě, atd.

Zajímalo mě, zda existuje souvislost mezi tím, jak žák subjektivně vnímá péči svých rodičů a tím jaký postoj zaujímá k šikaně.

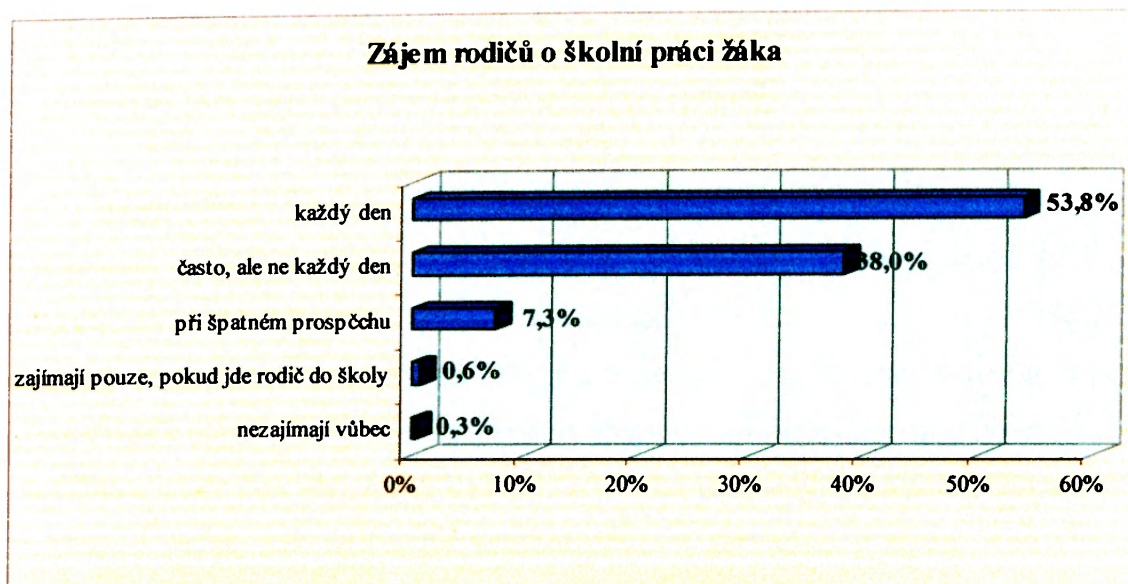
V dotazníku (druhá část dotazníku „Rodina a zájmy“), jsem stanovila otázky, které zjišťují jak žák hodnotí péči a starost rodičů. V otázce „Mám pocit, že péče a starost rodičů o mě“ (příloha č. 1, otázka č. 15) uvedlo 58,1% žáků, že je výjimečná, z toho 38% žáků ji hodnotí jako občas nadměrnou. Přiměřenou péči a starost rodičů vnímá 36,8% žáků. Nedostatečnou péči rodičů pociťuje 3,3% žáků a z toho 0,5% žáků uvedlo, že se o ně rodiče vůbec nestarají (graf č. 10).

Graf č. 10



Otázka č. 16 (příloha č. 1, druhá část dotazníku) byla zaměřena na to, zda se rodiče zajímají o školní aktivitu dítěte. Každý den se o školní práci podle hodnocení žáků zajímá 53,6% rodičů. 38% žáků má pocit, že se rodiče zajímají o jejich školní práci často, ale ne každý den. 7,3% žáků uvedlo, že se o školní aktivity zajímají rodiče tehdy, pokud má žák špatný prospěch. 0,9% žáků uvedlo, že se rodiče nezajímají o školní aktivity, nebo jen tehdy, když musí rodiče navštívit školu (graf č. 11).

Graf č. 11



K potvrzení či vyvrácení hypotézy jsem výše uvedené otázky (otázka č. 15, 16) porovnávala s otázkou 41 (třetí část dotazníku). Sami žáci, zde mohli vyjádřit své subjektivní hodnocení k problému šikana. Domnívala jsem se, že žáci, o které se rodiče starají, budou zaujímat negativní postoj k šikaně. Na tuto otázku se vyjádřilo pouze 43,9% žáků. Žáci hodnotili šikanu jako něco „hrozného“, „hnusného“, „odporného“, „prostého“ a zaujímali velice negativní postoj k šikaně. Některé výpovědi žáků nemohly být uvedeny z důvodu vulgárních slov.

V třetí části dotazníku jsem stanovila otevřenou otázku (otázka 40), která zjišťovala co by podle žáků pomohlo odstranit šikanování ze školy. Odpovědi žáků mě velice překvapili, protože při srovnání s texty odborníků zabývající se šikanou, se s nimi žáci shodovali. Vyloučení ze školy uvádí 5,4% žáků. Tvrďší tresty by zavedlo 5,1% žáků. 3,3% žáků by chtěli, aby byl větší dohled učitelů a měli také větší pravomoc při

řešení šikany. 3% žáků považuje lepší vztahy ve třídě, vzájemnou důvěru a přátelství za prostředky k odstranění šikany. Zajímavé je, že se výzkum zabýval tím, jak vztahy ovlivňují výskyt šikany. Trojku z chování navrhuje 1,5% žáků. Důraznou výchovu jako prostředek k odstranění šikany považuje 1,2% žáků. Mezi dalšími návrhy žáků pro odstranění šikany zaznělo zavedení uniforem, policie a uskutečňování besed o šikaně.

## 2.5. Tělesné tresty rodičů mají vliv na agresivní chování dětí.

*H: Žáci, kteří jsou rodiči tělesně trestáni se stávají agresory.*

Bendl (2003) ve své knize „Prevence a řešení šikany ve škole“ uvádí, že k nejčastějším příčinám šikany řadí sklon k agresivnímu jednání, který je často podporovaný vznětlivostí a nevhodným způsobem výchovy v rodině. Negativní zkušenost z rodiny má posilující vliv na agresivní chování dětí. Rodiče bývají tolerantnější k agresivnímu chování a používají ve výchově tělesné tresty. Při vyrovnání s konflikty, spory a potížemi volí i násilné řešení na úkor jiných způsobů. Některé děti pocházejí z rodiny kde nefunguje sociální opora a kde násilí a agrese jsou vhodné prostředky, aby člověk dosáhl svého. Některé děti žijí v rodinách, které je psychicky, tělesně i sexuálně zneužívaly.

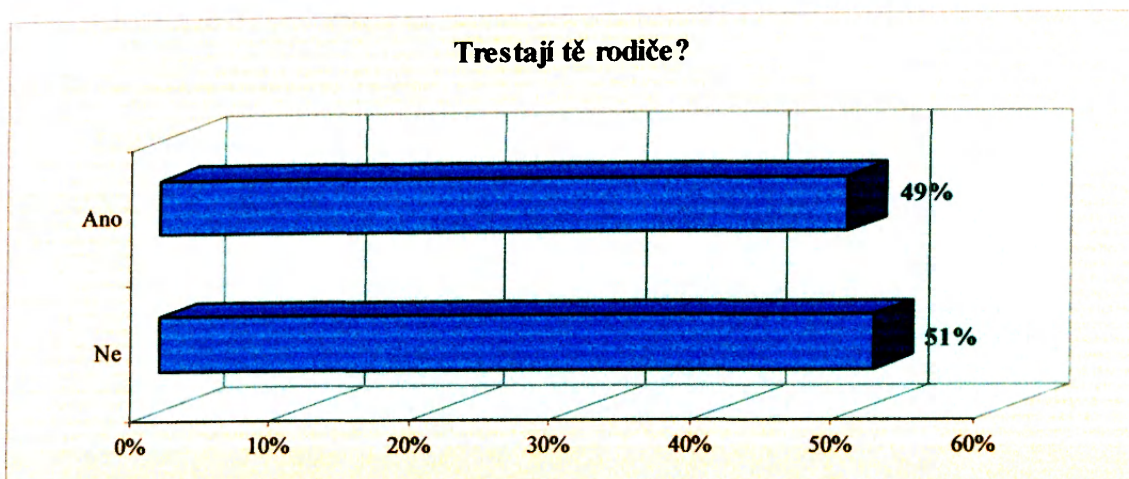
Kolář ve své publikaci „Bolest šikanování“ uvádí tři typy iniciátorů, které rekapituluji v teoretické části. U každého typu vystihuje charakteristické rysy iniciátora, vnější formu šikanování a specifika rodinné výchovy.

Při výzkumu jsem si položila otázku: „Ovlivňují tresty v rodině rozvoj agresivního chování žáků ve škole?“ Tuto otázku jsem chtěla prokázat v souvislosti mezi fyzickým trestáním dítěte a mezi tím, zda se stává aktérem šikany, tj. agresorem.

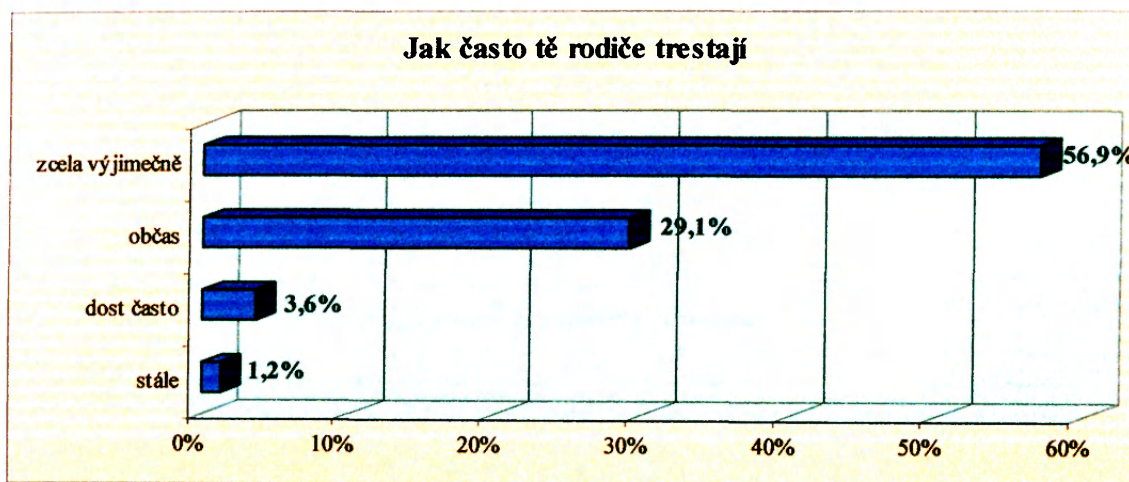
V dotazníku jsem uváděla tři otázky, které se týkaly trestu žáka. První otázka (č. 17) se týkala toho zda jsou žáci svými rodiči trestáni, druhá otázka (č. 18) se týkala toho, jak často jsou žáci trestáni. Třetí otázka (č. 19) se týkala toho, jak rodiče nejčastěji trestají své děti.

Svámi rodiči je trestáno 49% žáků a 51% žáků není trestáno (graf. č 12). Více jak polovina žáků je trestána zcela výjimečně. Občas je trestáno 29,1% žáků. Dost často je trestáno 4,8% žáků, z toho 1,2% žáků uvádí, že je stále trestáno (graf č. 13).

Graf č. 12



Graf č. 13



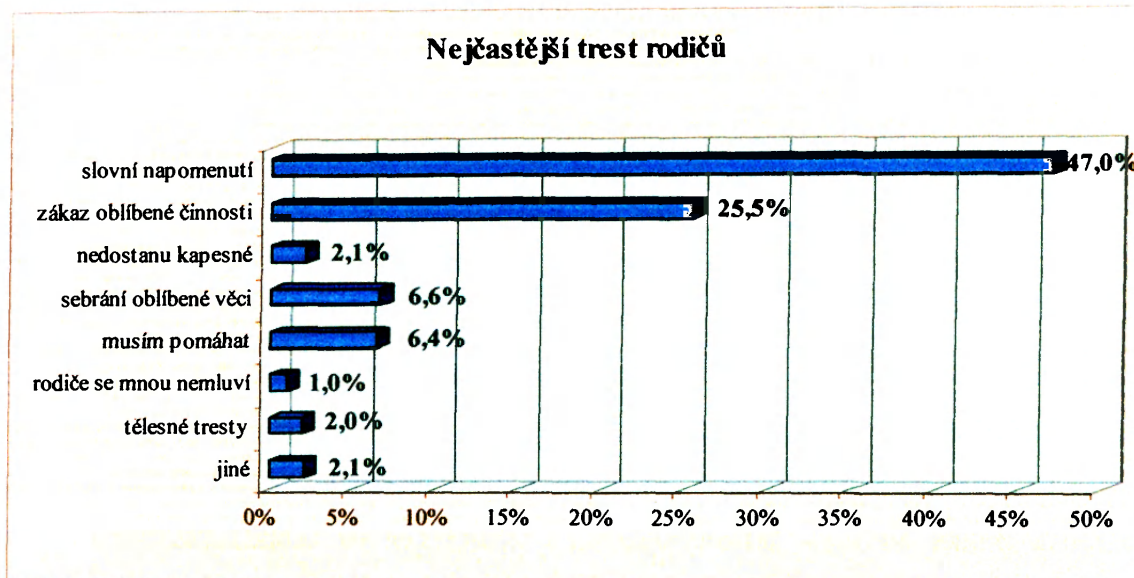
K nejčastějším způsobům trestání dětí v rodině je slovní napomenutí. Dalším trestem je zabavení oblíbené věci např. mobilního telefonu, počítače, televize, a domácí práce. K méně uváděným trestům patří, když žák nedostane od svých rodičů kapesné a také, když rodiče s dítětem nemluví. V neposlední řadě žáci uváděli tělesný trest.



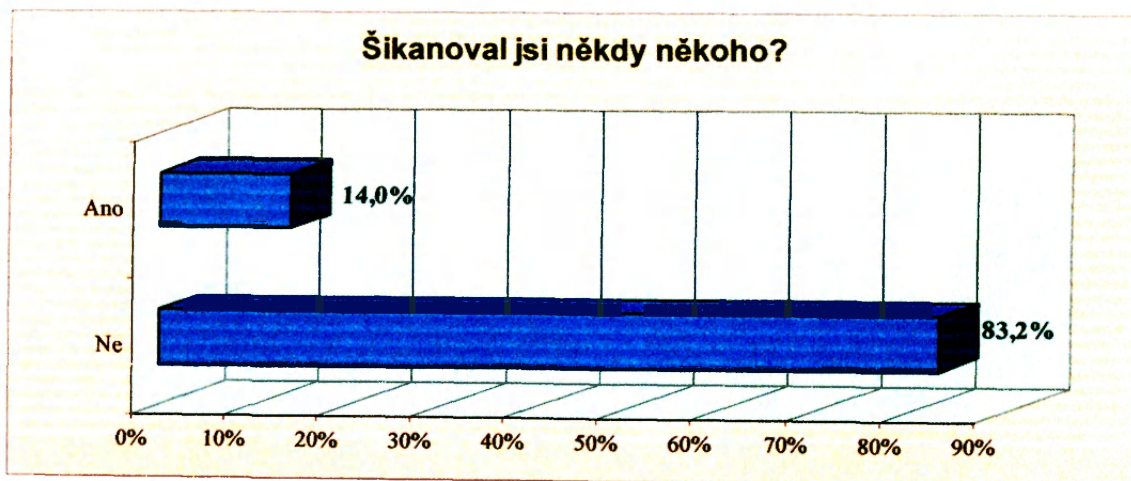
Žáci mohli také uvést, jaký jiný trest od svých rodičů dostávají. Zde se žáci shodli, a uváděli jako trest učení (graf č. 14).

Domnívám se, že žáci, kteří jsou svými rodiči tělesně trestáni se stávají agresory. Pouze 2% žáků odpovědělo, že je tělesně trestáno a 14% žáků přiznalo, že šikanovalo (graf č. 15). Otázkou je, jaké rodičovské tresty ovlivňují 12% žáků, kteří uvedli, že jsou iniciátorem šikany.

Graf č. 14



Graf č. 15



Výzkumné šetření potvrdilo, že není souvislost mezi způsobem trestu, který používají rodiče a mezi tím, zda žák ve škole šikanoval. Hypotéza se nepotvrdila.

Domnívala jsem se, že žáci, kteří nejsou doma trestáni neodpoví na otázku č. 18 a 19. Při vyhodnocování otázek jsem se setkala s tím, že žáci neodpověděli na otázku, zda je rodiče trestají, ale na zbývající otázky odpověděli. Domnívám se, že tomu je proto, že si žáci pod pojmem trest představují tělesné tresty.

## 2.6. Šikanovali žáci se nesvěřují.

*H: Šikanovali žáci se s tímto faktem nikomu nesvěřují.*

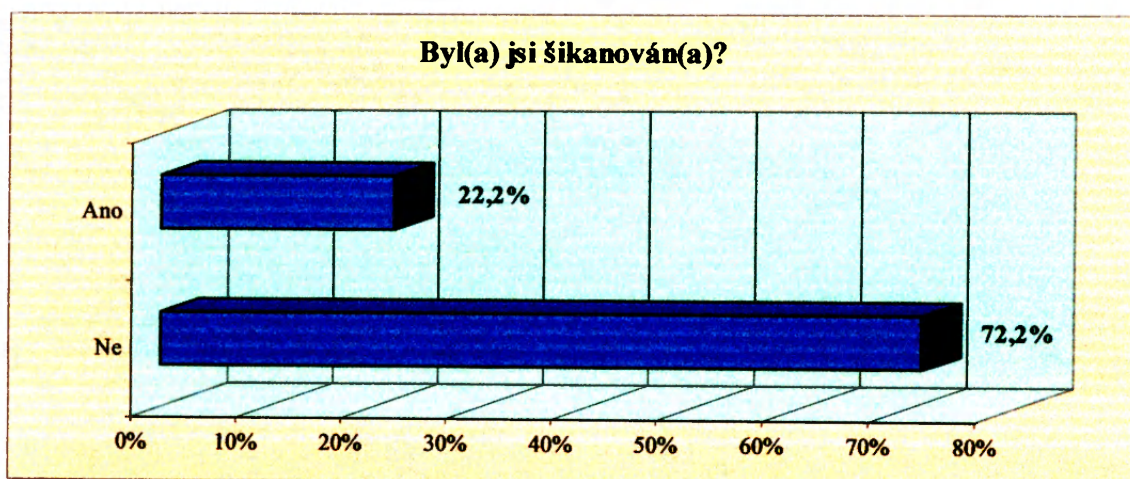
Šikanovali způsobuje obětem psychické a fyzické utrpení, které lze těžko zprostředkovat někomu, kdo něco podobného neprožil.

Žáci, kteří se nikomu nesvěří, se vystavují riziku pokračování šikany, což zvyšuje pravděpodobnost jeho pozdějšího psychického zhroucení. Oběti se tak dostávají do začarovaného kruhu, ze kterého není úniku.

Ondráček (2003) ve své knize „Františku přestaň konečně zlobit, nebo----“ uvádí, že každý pátý žák se nikomu nesvěřil.

Zajímalo mě zda žáci, kteří se stali obětí šikany se někomu svěřili. V empirickém výzkumu uvedlo 22,2% žáků, že je šikanovali (graf č. 16).

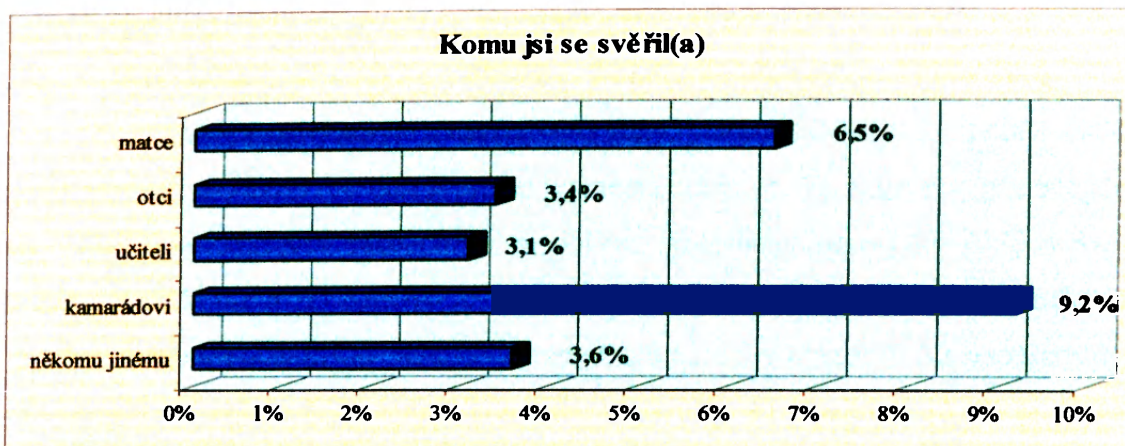
Graf č. 16



V dotazníku jsem si stanovila dvě otázky, které se zabývali tím komu se žák svěřil a zda byl spokojený s řešením stížnosti.

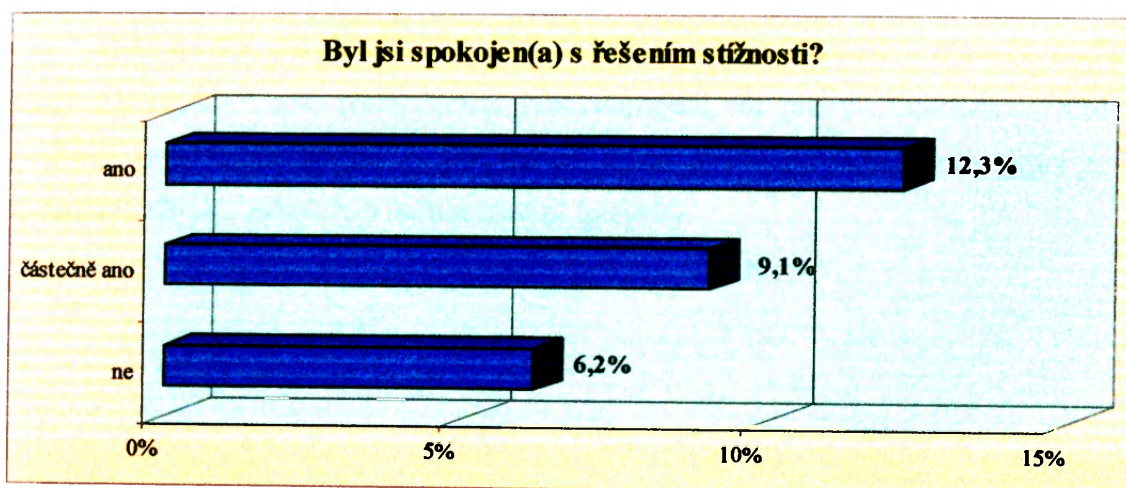
Otázka č. 38 zkoumá komu se šikanovaní žáci svěřují. Nejvíce žáci důvěřují svým rodičům a kamarádům. Mezi lidmi, ke kterým mají šikanovaní žáci důvěru patří učitel a „někdo jiný“. K odpovědi „někdo jiný“, uvedla polovina žáků z 3,6%, své sourozence, ale také prarodiče, nebo tetu se strejdou (graf č. 17).

Graf č 17



Jak byli žáci spokojeni s řešením své stížnosti, zjišťuji v otázce č. 39. S řešením stížnosti bylo spokojeno 12,3% žáků, částečně bylo spokojeno s řešením 9,1% žáků. Nespokojeno bylo 6,2% žáků (graf č. 18).

Graf č. 18



Na základě uvedeného šetření se hypotéza nepotvrdila. Všech 22,2% šikanovaných žáků se svěřilo tom, komu nejvíce důvěřují.

Žáci, kteří se svěří, můžou rozpoutat koloběh vyšetřování, vytrhnout pedagogy z nevědomosti a ostatní žáci mohou sebrat odvahu a svěřit se také. Pokud uvidí, že mohou důvěřovat dospělé osobě, která zaujme správný postoj k oběti a agresorovi, ale i k výskytu šikany ve třídě.

Za zajímavé zjištění bylo odhalení, že se v otázkách č. 32, 38 a 39 neshoduje stejný počet odpovědí. V otázce č. 32 odpovědělo celkem 22,2% žáků, v otázce č. 38 celkem odpovědělo 25,8% žáků a v otázce č. 39 odpovědělo celkem 27,6% žáků.

Toto zjištění mě donutilo zaměřit se na žáky, kteří neuvedli, že jsou obětí šikany, ale odpověděli na otázky č. 38 a 39, nebo pouze na otázku č. 39. V prvním případě jde o žáky, kteří jsou skutečně šikanováni, a všichni odpověděli na otázku č. 38 a 39. V druhém případě jde o žáky, kteří se dostali do nepříjemné situace, která se opakovala více než jednou, ale sami to nepovažují za šikanu. Buď v otázce č. 32 neodpověděli, nebo uvedli, že nejsou šikanováni. Tito žáci odpovídali na otázku č. 38, že se nejvíce svěřují rodičům a také kamarádům a v otázce č. 39 byla více než polovina spokojena s řešením stížnosti. Zajímavé je, že žáci, kteří se též dostali do nepříjemné situace, ji nepovažují za šikanu a nikomu se nesvěřili. Žáci tuto nepříjemnou situaci řešili sami a pouze 0,5% žáků z 3,6% bylo spokojeno s vyřešením situace. Zde se jedná pravděpodobně o jedince, kteří se nebáli a dokázali se postavit svému protivníkovi.

Proč se děti nesvěřují dospělým? Jednak mohou mít strach z pomsty, nechtějí shodit „kamarády“, své týrání berou jako normální. Je pro ně ponižující svěřit se rodičům, že jsou ponižováni, je jim trapně, že se neumí prosadit. Oběti hrozí ztráta posledních zbytků sebeúcty a rozbití osobní integrity.

## ZÁVĚR

Cílem práce „Poruchy ve vztazích mezi žáky projevující se systematickou psychotraumatizací jednotlivce ve skupině“ bylo prokázat, zda žáci chápou správně pojem šikana, které formy chování považují za šikanu a co za ni naopak nepovažují. Dalším cílem bylo zmapovat na vybraných školách, jaké jsou vztahy ve škole a třídě, jak hodnotí žáci výskyt konfliktů ve třídě. Zjistit, jak žák subjektivně hodnotí zájem rodiny o jeho školní činnost, používané tresty v rodině, a také zda žáci, kteří jsou obětí šikany se s tímto faktem svěří. Položila jsem si otázku, zda je možné prokázat souvislost mezi sledovanými proměnnými a tím, zda je žák obětí nebo šikanujícím.

V teoretické části se zabývám pojmem šikany, charakteristikou oběti a agresora, klimatem ve třídě a vztahy mezi žáky, a to z mnoha pohledů předních odborníků zkoumající tuto problematiku.

V empirické části jsem podrobně popsala charakteristiku zkoumaného vzorku a kritéria pro výběr základních škol.

Výzkum byl uskutečněn na 8 základních školách na Vysočině. 6 základních škol bylo z Jihlavy, města do 55 000 obyvatel (515 žáků), 2 základních škol z obce Jihlavy do 10 000 obyvatel (93 žáků). V každé škole byl proveden výzkum ve dvou třídách, převážně 7. a 8. ročnících. Výzkumu se zúčastnilo 608 žáků (321 chlapců a 287 dívek).

Pro získání potřebných dat a za účelem objasnění uvedených cílů byla použita metoda dotazování, technikou sběru dat dotazníkem, který byl anonymní.

V empirickém výzkumu jsem chtěla zjistit, zda žáci dokáží charakterizovat šikanu tak, aby odpovídala vymezenému pojmu, který je uveden v teoretické části.

Na základě sesbíraných dat, žáci charakterizují za projevy šikany více verbální a fyzické ubližování, než-li ubližování citové povahy.

Empirickým výzkumem jsem chtěla zjistit, zda dobré vztahy ve škole eliminují šikanu. Byla stanovena hypotéza: „*Žáci, kteří hodnotí vztahy ve škole, ve třídě jako dobré, mají menší pocit ohrožení šikanou*“. Z šetření se hypotéza potvrdila. Tam kde jsou vťahy hodnocené jako dobré, není ohrožení šikanou.

Dále jsem se ve výzkumu zaměřila, zda konfliktní situace zvyšují obavu ze šikany.

Hypotéza: „*Vyšší míra konfliktů ve třídě, vede k vyšší obavě ze šikanování*“, se nepotvrdila. Žáci nemají strach ani obavu ze šikany v souvislosti s výskytem konfliktních situací ve třídě.

Zabývala jsem se i problematikou rodiny. Zajímalo mě, zda existuje souvislost mezi tím, jak žák subjektivně vnímá péči svých rodičů a tím, jaký postoj zaujímá k šikaně. Dále jsem se zabývala výskytem trestů jako možné příčiny toho, zda se dítě stane agresorem.

Hypotéza: „*Žáci, kteří hodnotí vztahy s rodiči jako dobré, zaujímají výrazně negativní postoj k šikaně*“, se potvrdila. Žáci, ve volné otázce (příloha č. 1, otázka č. 41) vyjadřovali subjektivní hodnocení k problému šikana, které bylo negativního rázu.

Hypotéza: „*Žáci, kteří jsou rodiči tělesně trestáni, se stávají agresory*“, se nepotvrdila. Výzkumné šetření potvrdilo, že není souvislost mezi trestáním v rodině a tím, zda žák ve škole šikanoval.

Dalším stanoveným výzkumným problémem bylo zjistit, zda šikanování žáci se s tímto faktem někomu svěří. I v tomto případě se hypotéza: „*Šikanování žáci se s tímto faktem nikomu nesvěřují*“, nepotvrdila. Všechny 22,2% šikanovaných žáků se svěřilo tomu, komu nejvíce důvěřují. Nejčastěji žáci uváděli, že důvěřují svým rodičům a kamarádům. Mezi lidmi, ke kterým mají šikanovaní žáci důvěru patří učitel a „někdo jiný“. K odpovědi „někdo jiný“, uvedli žáci své sourozence, ale také prarodiče, nebo tetu se strejdou.

Pro odstranění šikany ze školy je nezbytné uskutečňovat semináře pro pedagogické pracovníky, kteří posléze seznámí s touto problematikou nejen ostatní kolegy, ale např. i rodiče svých žáků. Pro zlepšení vztahů mezi žáky je nutné uvědomit si, že učitelské povolání není jen o předávání vědomostí, ale především učitel by měl být člověk, který své žáky povede ke správnému vztahu s ostatními lidmi.

## SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-08-9

ČERMÁK, I., URBÁNEK, T. *Sociální procesy a osobnost*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2228-0

FOJTÍKOVÁ, Z. Nebezpečná epidemie – šikana. Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. *Rodina a škola*, 2000, č. 3. Dostupné na <http://www.sikana.org>

FOJTÍKOVÁ, Z. Rodiče a šikana. Cyklus s dr. Kolářem o šikaně. *Rodina a škola*, 2000, č. 10. Dostupné na <http://www.sikana.org>

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4

JEDLIČKA, R., KÓŤA, J. *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování na školách*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1

KOŠŤÁLOVÁ, P. Šikana žáků na základní škole. *Disertační práce*, Praha: 2005

KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9

MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1070-3

MICHALÍK, J. Půjdou školy za šikanu před soud? *Učitelské noviny*, 2004, č. 19.  
Dostupné na <http://www.ucitelskenoviny.cz>

NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1997.  
ISBN 80-200-0625-7

NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 1995. ISBN 80-85255-74-X

NOVÁK, T., CAPPONI, V. *Sám proti agresí*. Praha: Grada Publishing, 1996.  
ISBN 80-7169-253-0

ONDRÁČEK, P. *Františku, přestaň konečně zlobit, nebo-*. Praha: ISV nakladatelství,  
2003. ISBN 80-86642-18-6

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů.  
Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky r.s., 2003.  
ISBN 80-86568-04-0

PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-21-8

PRAŽÁK, P. Šikana je poruchou kolektivu. *Psychologie dnes*, 2003, č. 9, s. 26-27

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál,  
1995. ISBN 80-7178-029-4

PŘÍHODA, P. Systematická psychotraumatizace ve skupině. *Spektrum psychoterapie,  
Bulletin psychoterapeutické sekce*, 1989. roč. IV, č. 3, s. 6-13

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole bezpečí*. Praha:  
Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9



**INTERNETOVÉ ADRESY:**

[www.detskaprava.cz](http://www.detskaprava.cz)

[www.msmt.cz](http://www.msmt.cz)

[www.poradenskecentrum.cz](http://www.poradenskecentrum.cz)

[www.rvp.cz](http://www.rvp.cz)

[www.sikana.org](http://www.sikana.org)

[www.ucitelskenoviny.cz](http://www.ucitelskenoviny.cz)

[www.uiv.cz](http://www.uiv.cz)

## **PŘÍLOHY**

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky

Příloha č. 2: Záznamový arch pro žáky

Příloha č. 3: Grafy

## **Příloha č. 1: Dotazník pro žáky**

Milí žáci, žákyně,

Jsem studentkou 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

V současné době se zabývám výzkumem, jehož cílem je shromáždit a vyhodnotit názory žáků z vybraných základních škol a zjistit vztahy v kolektivu ve třídách.

Zdůrazňuji, že veškeré informace, které získám z těchto dotazníků, budou určeny pouze pro vědecké účely. Odpovědi nebudou nikde zveřejněny, nebudou poskytnuty třídnímu učiteli ani řediteli školy. Cílem výzkumu je zmapování vztahů mezi žáky v různých třídách na základních školách. Výsledky mé práce by v budoucnu měly posloužit k lepšímu pochopení vztahů mezi žáky a napomoci ke zlepšení celkové pohody ve třídách.

Předem děkuji za spolupráci a za pomoc, kterou mi pečlivým vyplněním dotazníku poskytujete

V Jihlavě dne .....

Bc. Romana Caklová

## **Instrukce**

V dotazníku si prosím, pečlivě přečti otázku a odpověď zapiš do záznamového archu, který jsi obdržel(a) společně s dotazníkem. U otázek, u kterých jsou nabídnuty různé možnosti, vyber pouze jednu. Vyber tu, která podle tvého názoru nejvíce odpovídá skutečnosti. U otázek, u kterých nejsou uvedeny žádné volitelné možnosti, sám (sama) vyjádři svůj názor na uvedený problém. Pokud bys odpověď na některou otázku chtěl(a) upřesnit nebo vysvětlit, můžeš svůj názor vyjádřit na konci záznamového archu.

### **Škola, třída (první část dotazníku)**

#### **1. Chodíš rád(a) do školy?**

Ano

Ne

#### **2. Jak se cítíš ve škole (jaká je tam podle tebe pohoda):**

- a) cítím se velmi dobře – vztahy jsou přátelské
- b) cítím se dobře
- c) cítím se průměrně (někdy dobře, někdy špatně)
- d) necítím se ve škole dobře
- e) cítím se zde velmi špatně – vztahy jsou nepřátelské, vadí mi.....

#### **3. Podle mého názoru je ve třídě pohoda:**

- a) velmi dobrá
- b) dobrá
- c) průměrná
- d) převládá spíše lhostejnost a soupeření mezi spolužáky
- e) není zde pohoda, vztahy jsou velmi nepřátelské

#### **4. Myslím si, že vztahy v naší třídě ovlivňuje především:.....**

#### **5. Patříš ve třídě do party?**

Ano

Ne

#### **6. Jsi rád(a) ve třídě**

Ano

Ne

**7. Kolektiv v naší třídě je:**

- a) velmi dobrý a nedělí se na žádné menší skupiny kamarádů
- b) rozdělen na dvě kamarádské skupiny
- c) rozdělen na několik větších kamarádských skupin (7 - 10 žáků)
- d) rozdělen na několik malých kamarádských skupin (3 - 6 žáků)
- e) rozdělen na dvojice kamarádů/kamarádek, někdy i osamělý jedinec
- f) kolektiv není dobrý, málokdo se s někým kamarádí
- g) třída je rozdělena na nepřátelské skupiny, které si ubližují

**8. Máš ve třídě kamaráda(ku)**

Ano                      Ne

**9. Ve třídě máme spolužáka/spolužačku, který(á) často žaluje a kritizuje:**

- a) takové chování se u nás nevyskytuje
- b) ano, chová se tak jedna dívka
- c) ano, chová se tak několik dívek
- d) ano, chová se tak jeden chlapec
- e) ano, chová se tak několik chlapců
- f) takové chování je u řady dívek i chlapců

**10. Ve třídě máme spolužáka/spolužačku, který(á) vyvolává rvačky a spory:**

- a) takové chování se u nás nevyskytuje
- b) ano, chová se tak jeden chlapec
- c) ano, chová se tak několik chlapců
- d) ano, chová se tak jedna dívka
- e) ano, chová se tak několik dívek
- f) takové chování je u řady chlapců i dívek

**11. Konflikty (např. hádky, spory, rvačky) u vás ve třídě:**

- a) nejsou nikdy
- b) jsou výjimečně
- c) jsou v určitém období (např. před pololetím)
- d) jsou několikrát za měsíc
- e) jsou několikrát za týden
- f) jsou každý den
- g) jsou každý den několikrát

**12. Konflikt (nedorozumění, spor) většinou končí:**

- a) společnou dohodou, usmířením (kompromisem)
- b) tím, že se účastníci konfliktu určitou dobu spolu nekamarádí
- c) prudkou hádkou
- d) rvačkou na místě konfliktu
- e) mstou, schválnostmi
- f) rvačkou po vyučování

**13. Tyto konflikty (rvačky, hádky, spory) pak většinou řeší:**

- a) žáci, kterých se konflikt týká
- b) třída, třídní samospráva
- c) učitel, který má dozor na chodbě, který je právě přítomen
- d) třídní učitel
- e) ředitel
- f) rodiče
- g) řeší to někdo zvnějšku školy (policie, školní inspekce, poradna ap.)
- .....(uved' kdo)

**Rodina a zájmy  
(druhá část dotazníku)**

**14. Čas mimo školu trávíš nejraději:**

- a) s rodiči
- b) se sourozencem/sourozenci
- c) se spolužáky
- d) s kamarády/kamarádkami
- e) sám
- f) se svým psem (příp. s jiným domácím zvířetem)
- g) ve sportovním oddílu, v nějakém jiném oddílu, v zájmovém kroužku
- h) s náhodnou partou
- i) .....(uved', prosím, jak a kde)

**15. Mám pocit, že péče a starost mých rodičů o mně je:**

- a) výjimečná
- b) občas nadměrná
- c) přiměřená
- d) často nedostatečná
- e) vůbec se o mě nestarají

**16. Rodiče se o moji školní práci (známky, úkoly a podobně):**

- a) zajímají každý den
- b) zajímají často, ale ne každý den
- c) zajímají, když mám špatný prospěch
- d) zajímají pouze, když rodiče mají přijít do školy
- e) nezajímá vůbec

**17. Trestají tě rodiče?**

Ano

Ne

**18. Trestají mě:**

- a) zcela výjimečně
- b) občas
- c) dost často
- d) stále

**19. Jak tě nejčastěji trestají:**

- a) slovním napomenutím
- b) zákazem oblíbené činnosti
- c) nedostanu kapesné
- d) vezmou mi oblíbenou věc (mobilní telefony, hračky, počítač, televizi,..)
- e) musím pomáhat, uklízet atd.
- f) rodiče se mnou nemluví
- g) tělesnými tresty
- h) jiné, uveď jaké:.....

**20. Když se dostaneš do nějaké nepříjemné situace, kterou sám neumíš vyřešit, víš, že ti pomůže:**

- a) maminka
- b) tatínek
- c) prarodiče
- d) sourozenec/sourozenci
- e) učitel
- f) spolužáci ve třídě
- g) kamarádi/kamarádky
- h) někdo jiný, uveď kdo:.....
- i) nikdo

**Průzkum chování žáků ve škole, třídě  
(třetí část dotazníku)**

**21. Choval se k tobě někdo z vaší školy, nepříjemně?**

Ano

Ne

**22. Stalo se to víc než jednou?**

Ano

Ne

- 23. Které z následujících projevů chování bys považoval/a za šikanování?**  
(zde můžeš zakroužkovat více možností)
- a) nadávání
  - b) nevraživé pohledy
  - c) opomíjení
  - d) výsměch
  - e) dotyky
  - f) uhození
  - g) strkání
  - h) osobní urážky
  - i) urážky tvé rodiny
  - j) urážky z rasových důvodů
  - k) vyhrožování
  - l) brání nebo ničem tvých věcí
  - m) ublížení
  - n) nechtějí se se mnou bavit
- 24. Slyšel jsi, že byl někdo na vaší škole šikanován:**  
Ano            Ne
- 25. Obáváš se, že budeš šikanován/a?**  
a) nikdy  
b) občas  
c) často
- 26. Stalo se někdy, že jsi nešel/nešla do školy ze strachu, že budeš šikanován/a?**  
a) nikdy  
b) jednou  
c) několikrát
- 27. Byl jsi u toho, když někoho šikanovali?**  
Ano            Ne
- 28. Zastal jsi se někdy šikanovaného?**  
Ano            Ne
- 29. Šikanoval jsi ty někdy někoho?**  
Ano            Ne
- 30. Šikanoval/a jsi:**  
a) sám/a  
b) spolu s ostatními
- 31. Proč jsi to dělal/a?.....**



**32. Byl/a jsi někdy na této škole šikanován/a?**

Ano                      Ne

**33. Jak často jsi byl/a šikanován/a?**

- a) jen jednou
- b) občas se to stane
- c) dochází k tomu téměř denně
- d) dochází k tomu několikrát denně

**34. Pokud jsi byl/a šikanován/a, bylo toto šikanování povahy:**

- a) fyzické (tělesné ubližování)
- b) citové (přehlížení, vylučování)
- c) slovní (urážení, nadávky apod.)

**35. Znáš hlavní důvod proč ti ubližují?**

- a) kvůli mému vzhledu
- b) kvůli mé rodině
- c) kvůli mému prospěchu
- d) kvůli mým názorům a zájmům
- e) kvůli mému chování
- f) kvůli mé národnosti, rase
- g) kvůli mému náboženství
- h) uveď jiné důvody.....
- i) nevím proč mě šikanují

**36. Jak jsi byl/a šikanován/a, co se stalo?.....**

**37. Byl/a jsi šikanován/a:**

- a) chlapcem
- b) dívkou
- c) partou chlapců
- d) partou dívek
- e) partou chlapců i dívek

**38. Řekl/a jsi to někomu? Pokud ano, tak komu?**

- a) matce
- b) otci
- c) učiteli
- d) kamarádovi
- e) někomu jinému (komu).....

**39. Byl/a jsi spokojen/a s řešením tvé stížnosti?**

- a) ano
- b) částečně ano
- c) ne (uveď proč).....

**40. Co by podle tebe pomohlo odstranit šikanování ze školy?**

.....

**41. Chtěl/a bys něco k otázce šikanování napsat?**

.....

## Příloha č. 2: Záznamový arch pro žáky

### Záznamový arch

(prosím zde vyplň otázky, které nejvíce odpovídají tvému názoru)

Chlapec

Dívka

Věk.....

Třída.....

### Škola,třída (první část dotazníku)

otázka 1/	
otázka 2/	
otázka 3/	
otázka 4/	
otázka 5/	
otázka 6/	
otázka 7/	
otázka 8/	
otázka 9/	
otázka 10/	
otázka 11/	
otázka 12/	
otázka 13/	

### Rodina a zájmy (druhá část dotazníku)

otázka 14/	
otázka 15/	
otázka 16/	
otázka 17/	
otázka 18/	
otázka 19/	
otázka 20/	

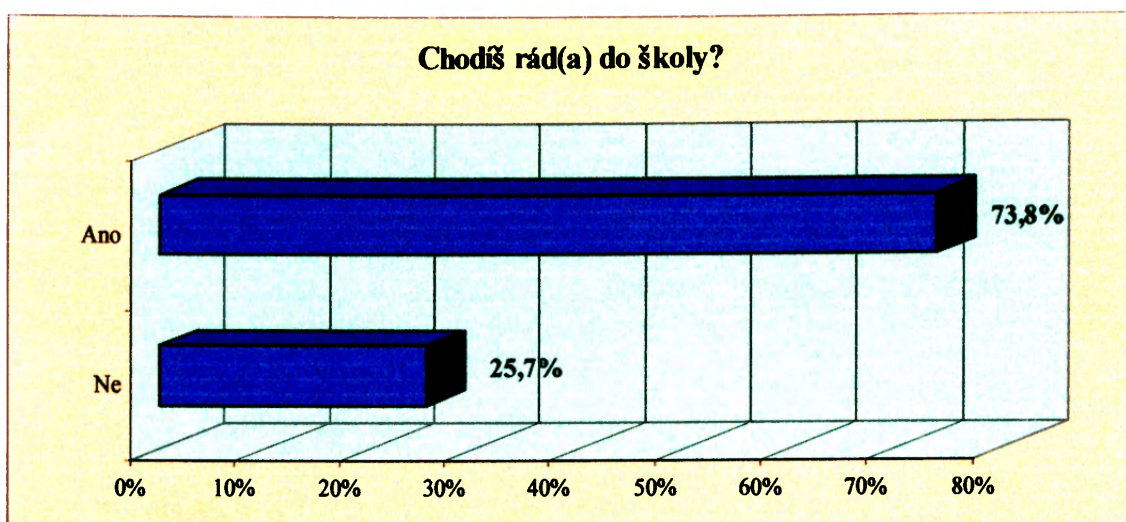
**Průzkum chování žáků ve škole, třídě** (třetí část dotazníku)

otázka 21/	
otázka 22/	
otázka 23/	
otázka 24/	
otázka 25/	
otázka 26/	
otázka 27/	
otázka 28/	
otázka 29/	
otázka 30/	
otázka 31/	
otázka 32/	
otázka 33/	
otázka 44/	
otázka 35/	
otázka 36/	
otázka 37/	
otázka 38/	
otázka 39/	
otázka 40/	
otázka 41/	

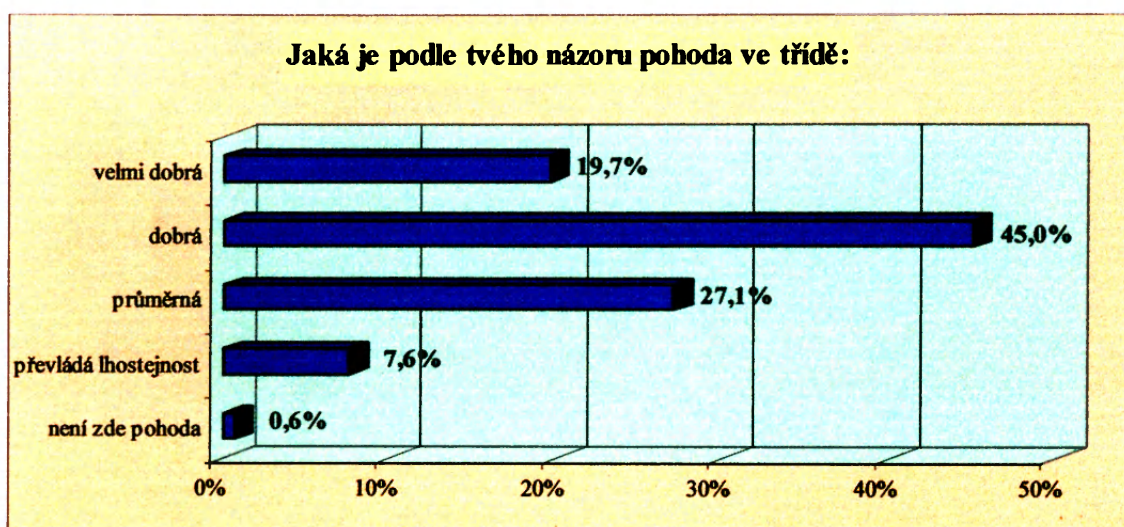
## Příloha č. 3: Grafy

**Grafy:** dotazník **Škola a třída** (první část dotazníku)

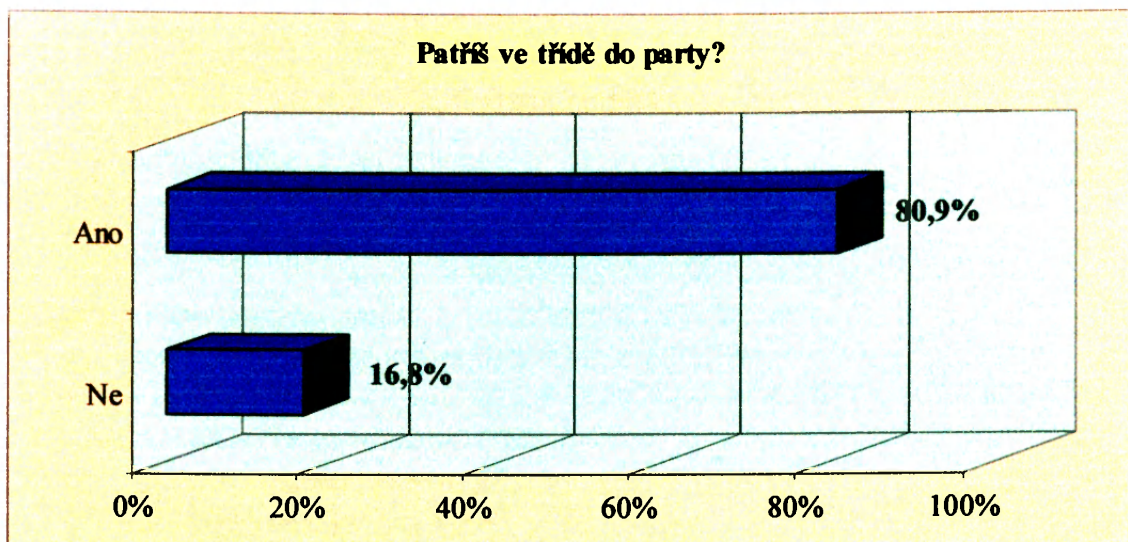
Graf č. 1 – otázka č. 1



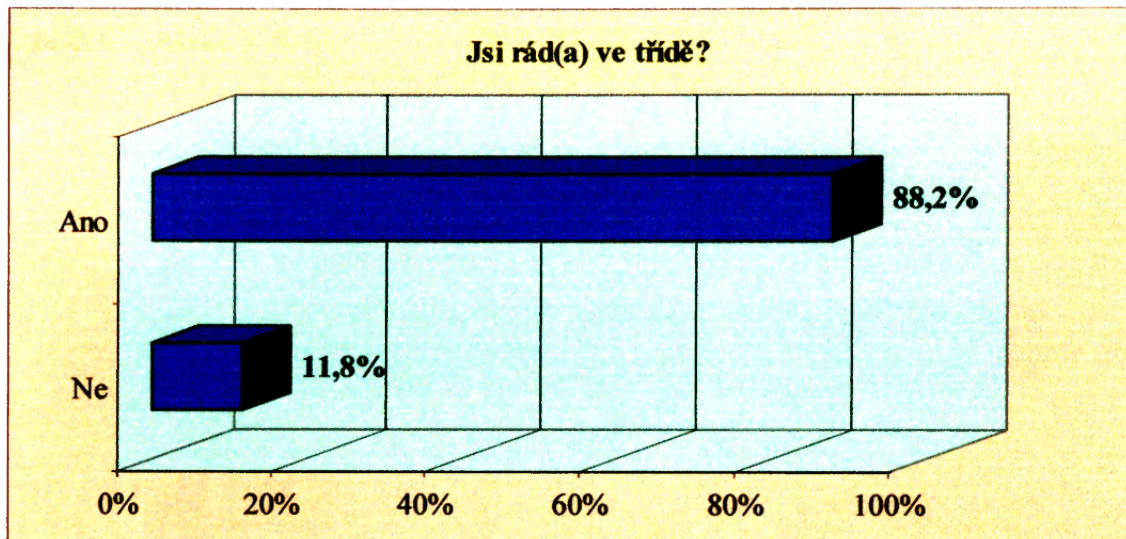
Graf č. 2 – otázka č. 3



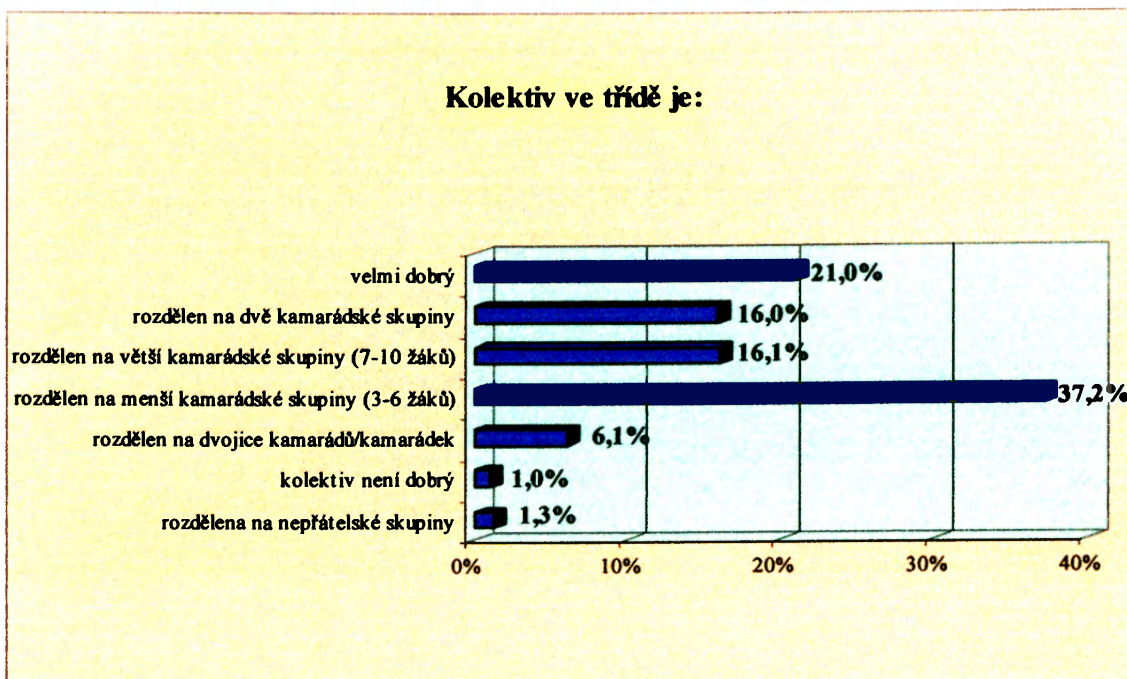
Graf č. 3 - otázka č. 5



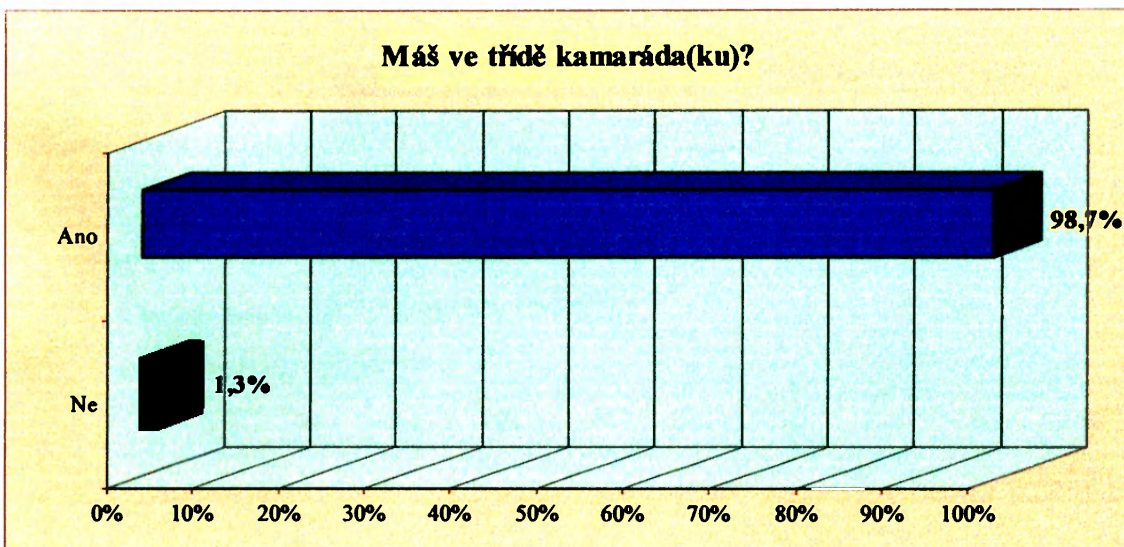
Graf č. 4 – otázka č. 6



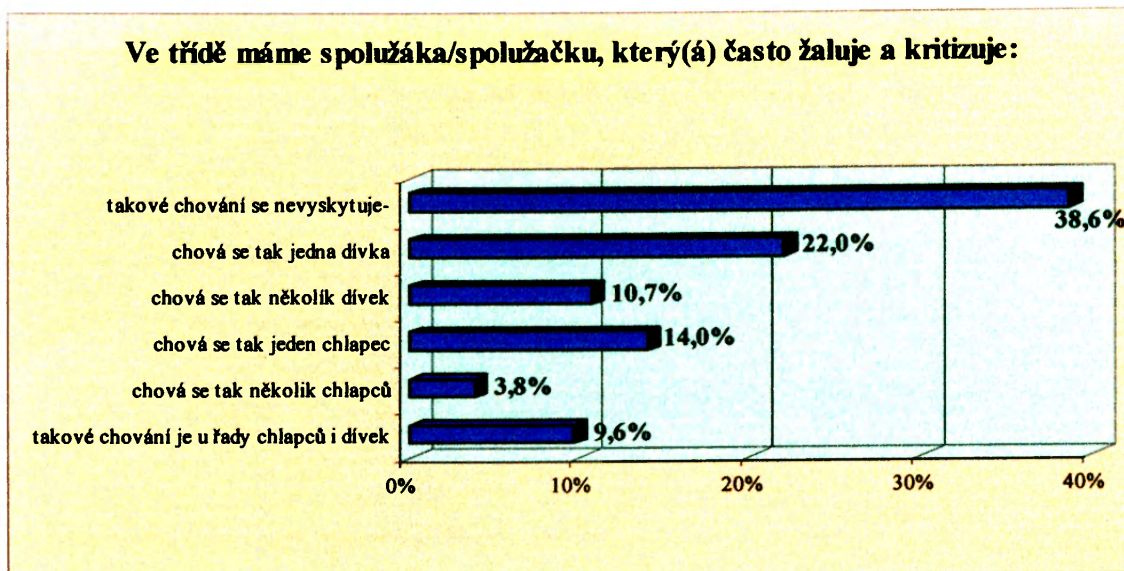
Graf č. 5 – otázka č. 7



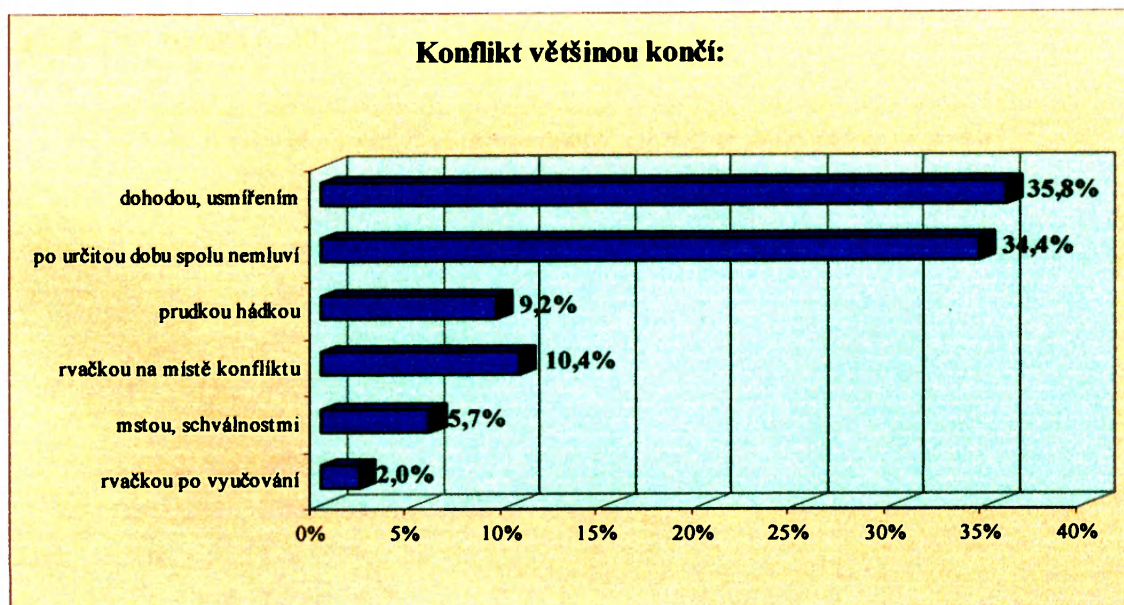
Graf č. 6 – otázka č. 8



Graf č. 7 – otázka č. 9



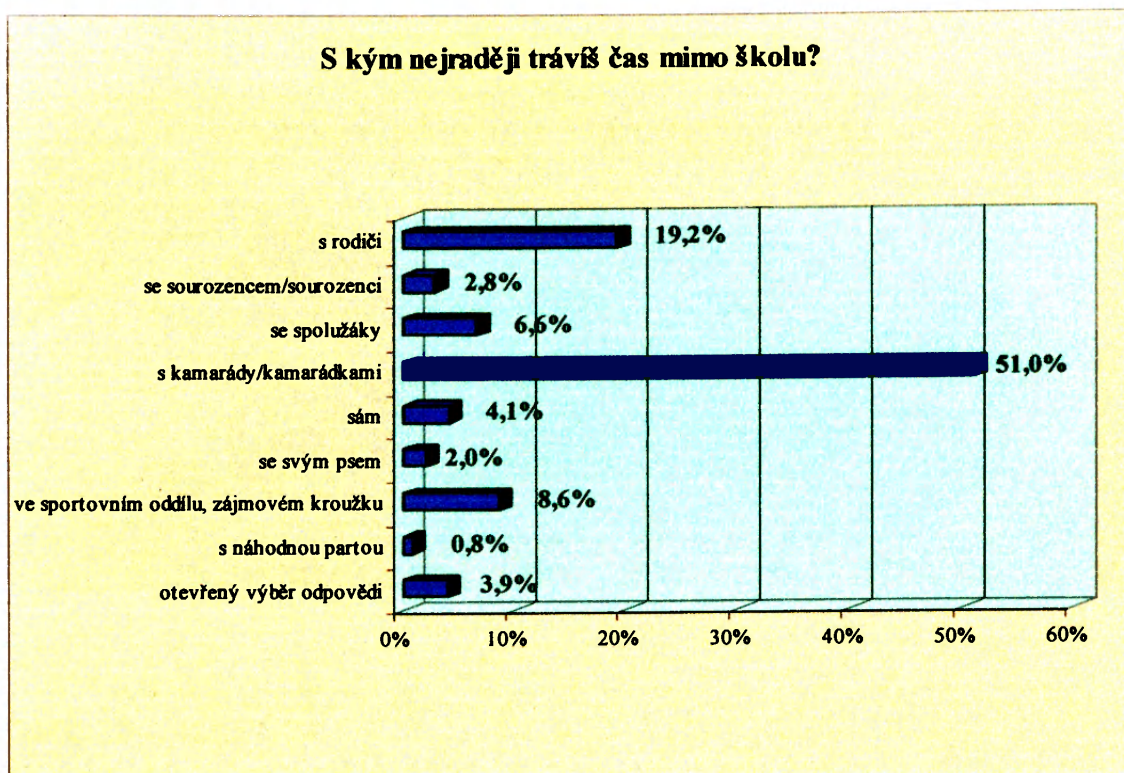
Graf č. 8 – otázka č. 12



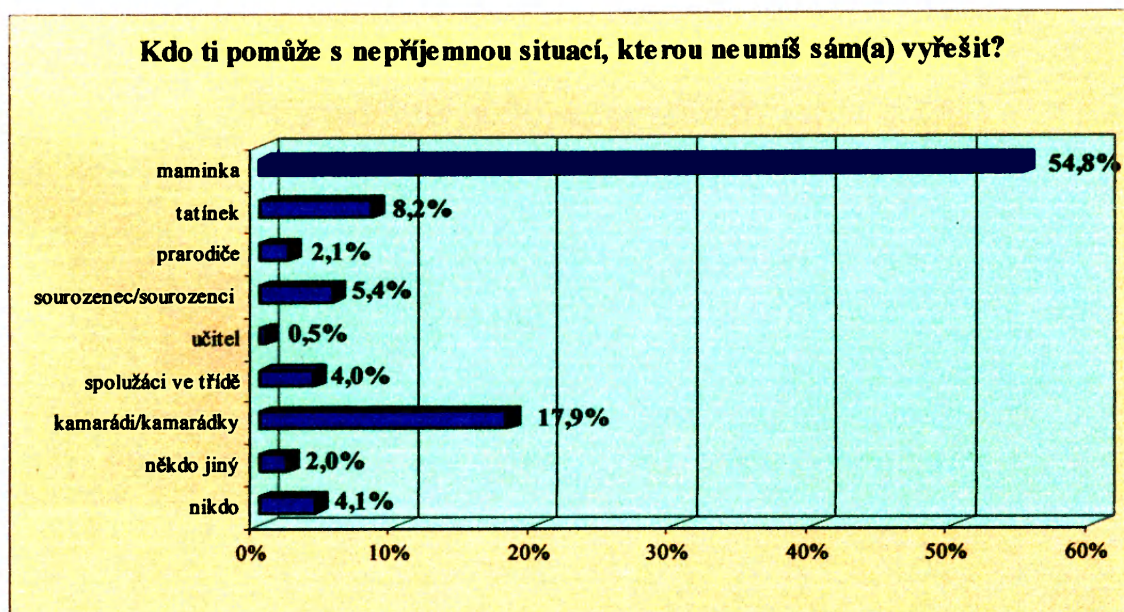


## Grafy: dotazník Rodina a zájmy (druhá část dotazníku)

Graf č. 9 – otázka č. 14

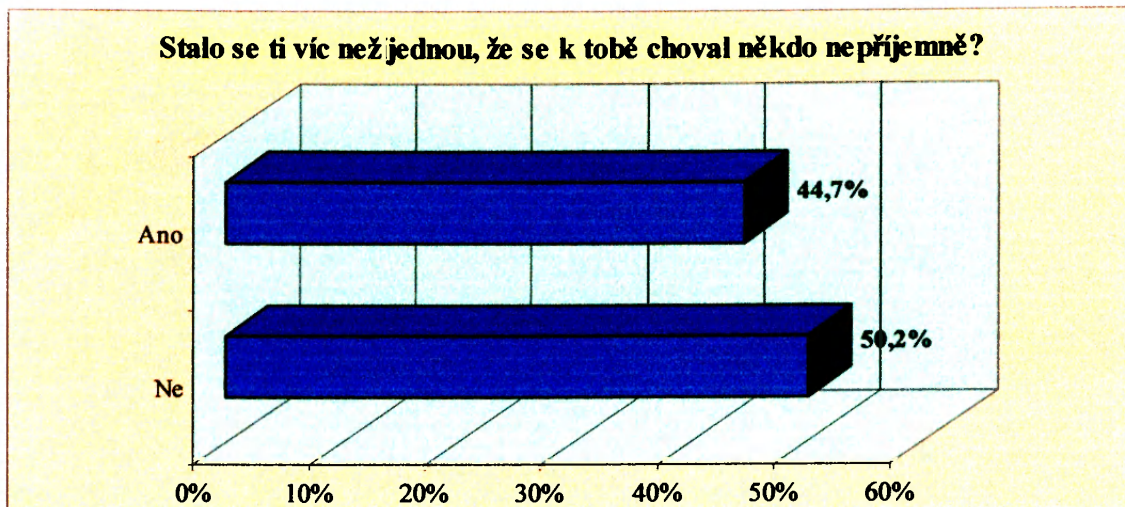


Graf č. 10 – otázka č. 20

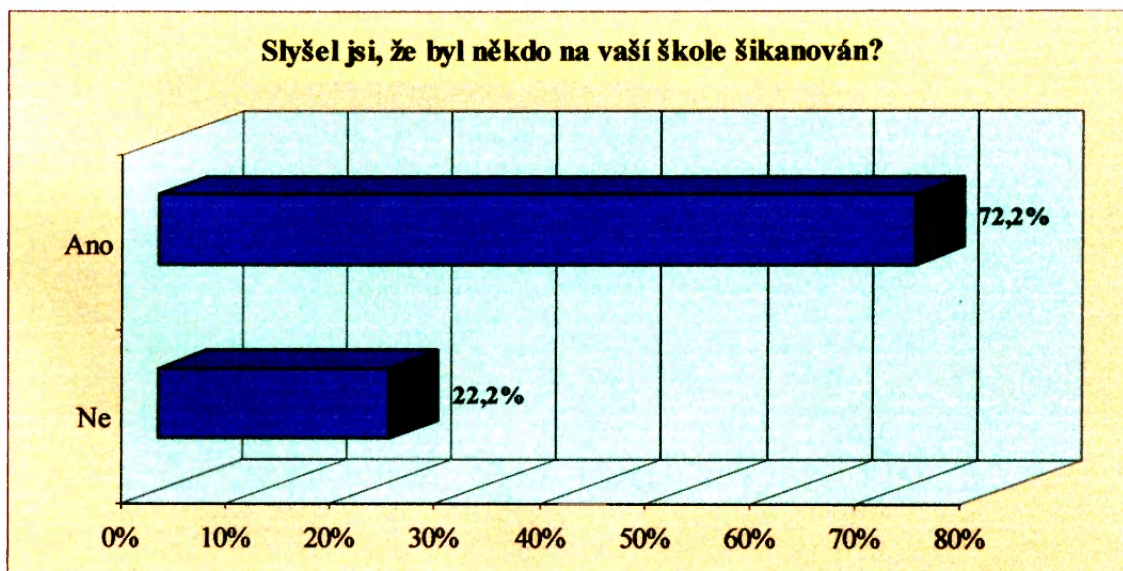


**Grafy: dotazník Průzkum chování žáků ve škole, třídě (třetí část dotazníku)**

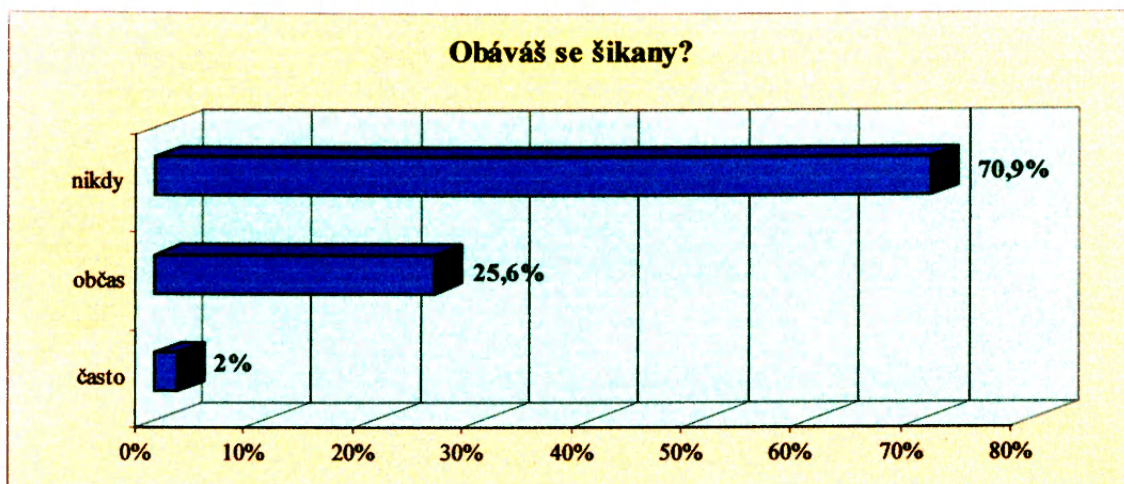
Graf č. 11 – otázka č. 22



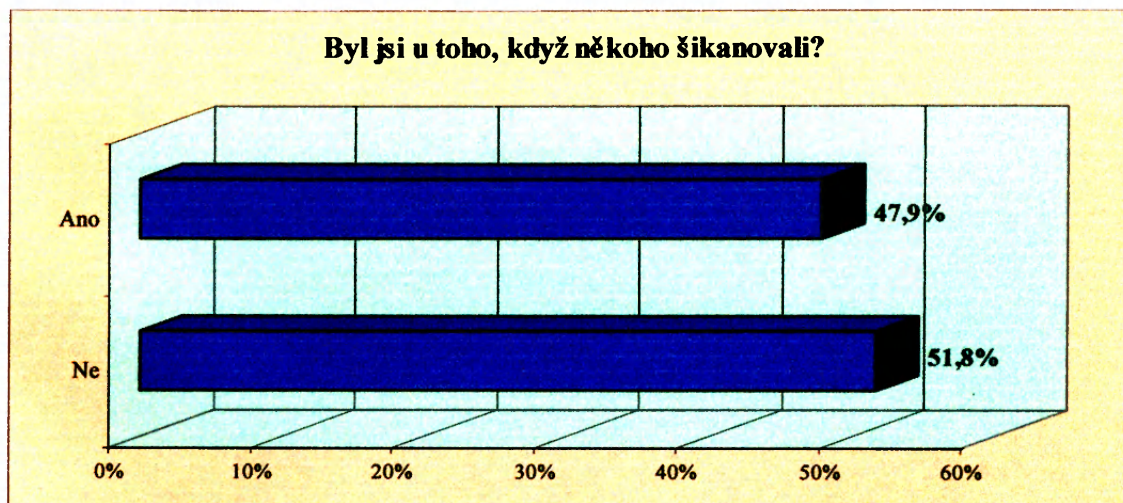
Graf č. 12 – otázka č. 24



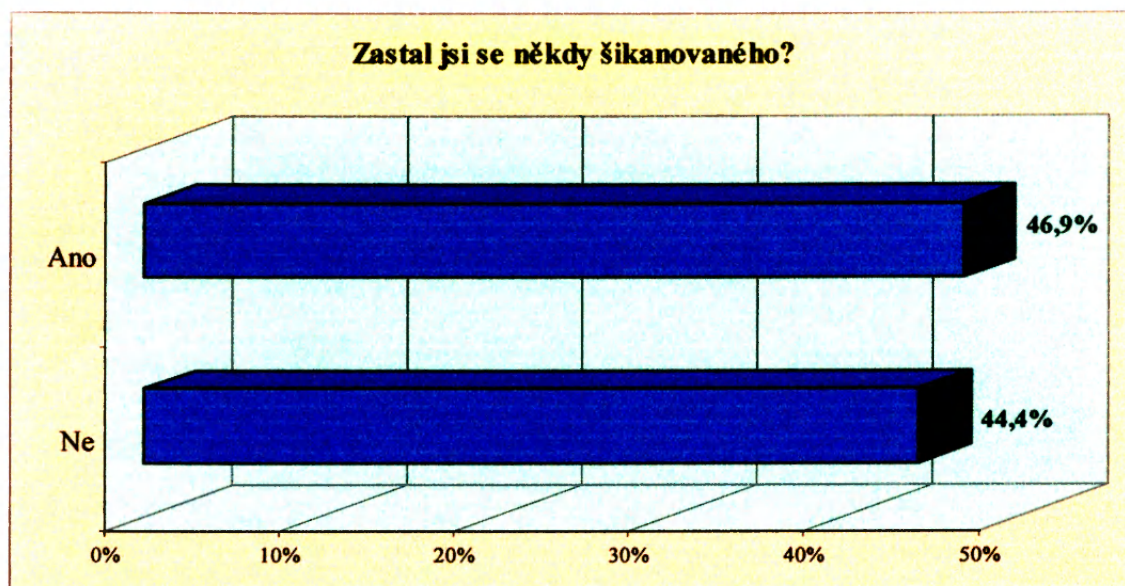
Graf č. 13 – otázka č. 25



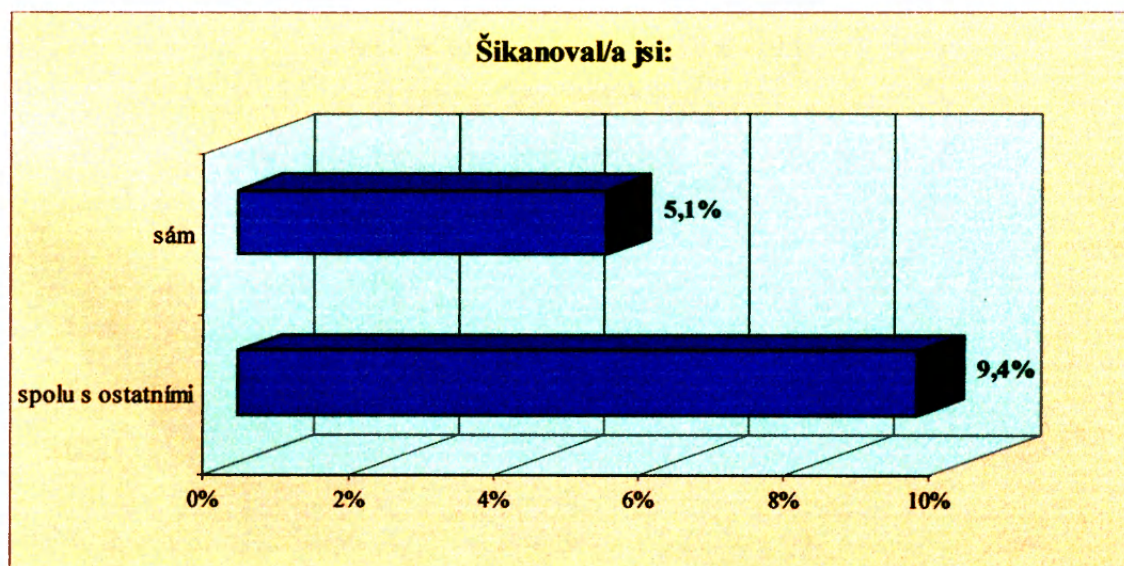
Graf č. 14 – otázka č. 27



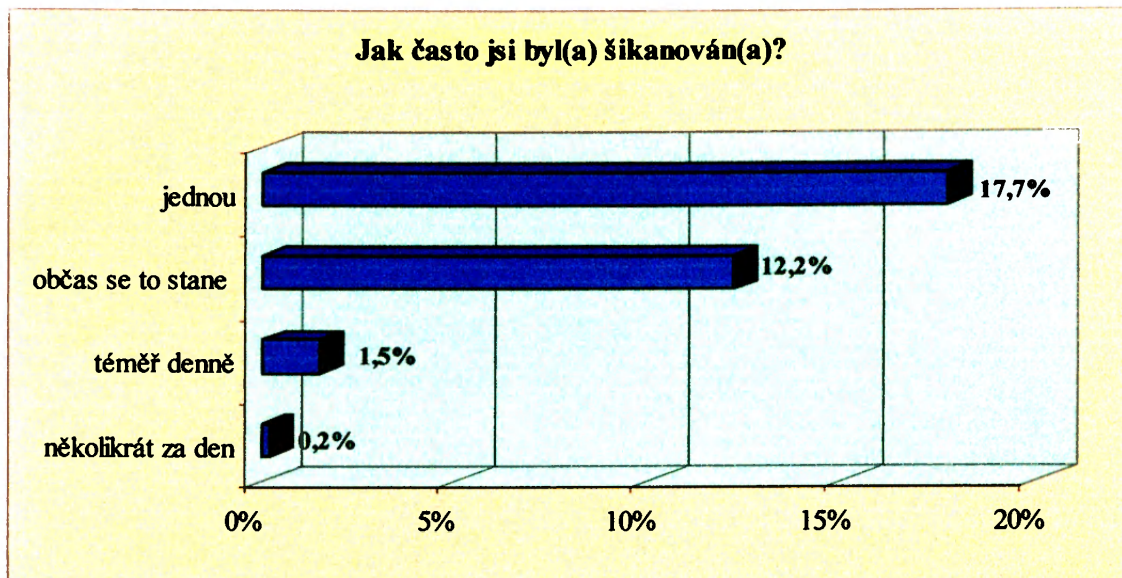
Graf č. 15 – otázka č. 28



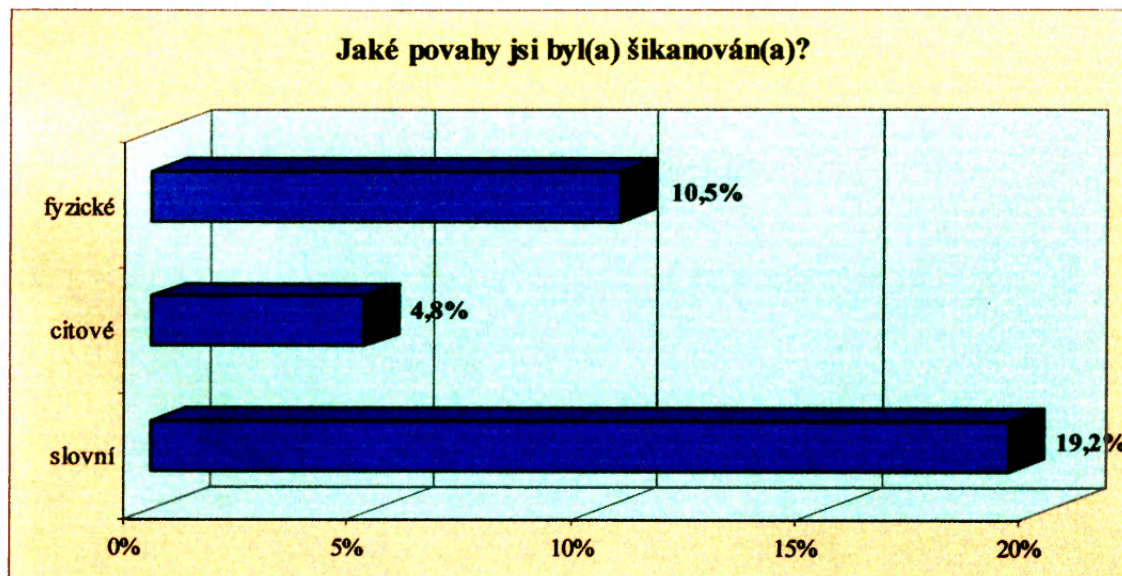
Graf č. 16 – otázka č. 30



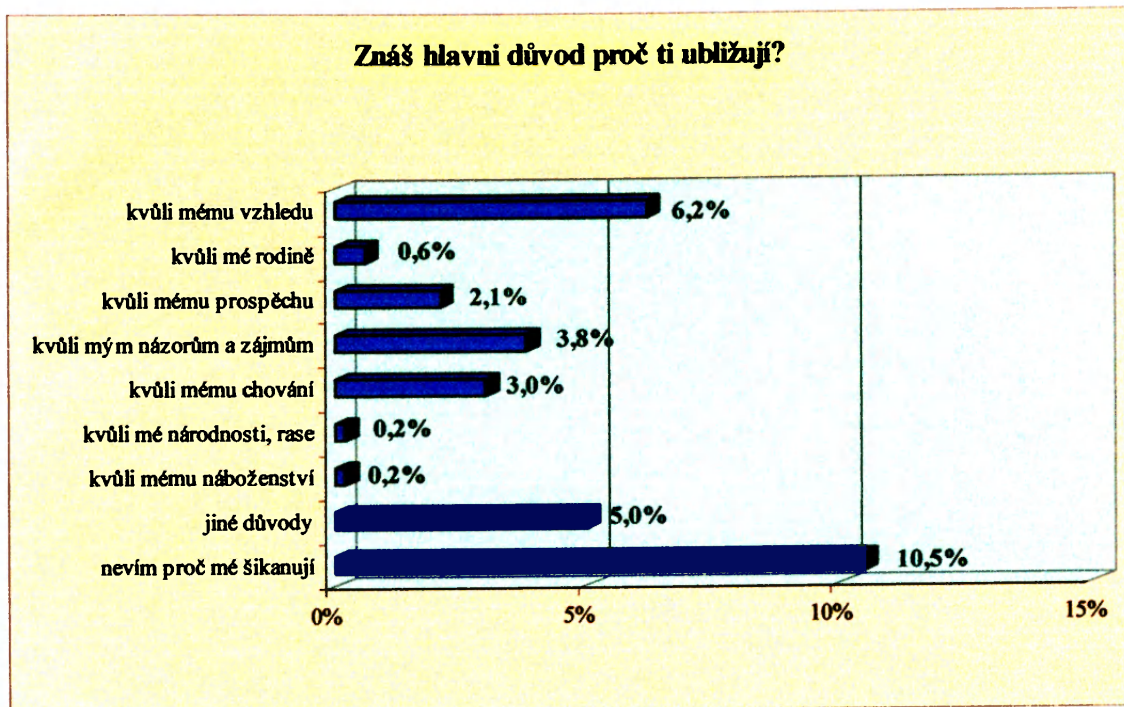
Graf č. 17 – otázka č. 33



Graf č. 18 – otázka č. 34



Graf č. 19 – otázka č. 35



Graf č. 20 – otázka č. 37

